

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Кафедра тюркської філології

Кваліфікаційна робота магістра з

турецької філології на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ АКСІОЛОГІЧНОГО КОНЦЕПТУ
GÖNÜL (ДУША) У ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ**

Студентки групи ЗМтур 61-22

факультету східної і слов'янської філології

заочної форми навчання

Освітньої програми

Східна філологія: турецька мова і література,

переклад, методика навчання

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.068 Східні мови та

літератури (переклад включно),

перша – турецька

Безручко Євгенії Олександрівни

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Ксьондзик Н. М.

Допущена до захисту

« ____ » _____ року

Завідувач кафедри

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ.....	8
1.1 Тракткування поняття "аксіологія" та його роль у мовознавстві.....	8
1.2 Основні визначення поняття "концепт"	13
1.3 Аксіологічні концепт ДУША як об'єкт лінгвістичного дослідження.....	22
1.4 Висновки до розділу 1.....	42
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ДУША У ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....	44
2.1 Номінативне поле концепту ДУША у турецькій мовній картині світу.....	44
2.2.1 Ядерна зона поля концепту ДУША.....	44
2.2.2. Периферія номінативного поля концепту ДУША: дериваційне, фразеологічне й паремійне субполя.....	52
2.3 Висновки до розділу 2.....	71
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	73
ÖZET.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Мова є потужним інструментом, який не лише сприяє спілкуванню, а й відображає соціальні цінності, переконання та світогляд. Складний зв'язок між мовою та культурою десятиліттями привертав увагу лінгвістів і дослідників, які прагнули розкрити глибинні значення та вирази, закладені в конкретній мові. На думку В. фон Гумбольдта (2018), мова є "наче зовнішнім виявом духу народів, їхня мова є їхнім духом, а їхній дух є їхньою мовою, одне й друге ніколи не можна собі помислити достатньо ідентичними. Як вони в істині сходяться в одному й тому ж незбагненному для нашого розуміння першоджерелі, залишається для нас прихованим, не надається до пояснення" (с. 42).

У сфері людського пізнання концепти служать основою, на якій будуються знання та розуміння навколишнього світу. Вони охоплюють фундаментальні будівельні блоки наших думок, які дозволяють нам сприймати, класифікувати та розуміти світ навколо нас. Вивчення концептів та їхньої основної структури є захопливою галуззю, відомою як концептологія. Цей багатодисциплінарний напрямок об'єднує знання з психології, філософії, лінгвістики, когнітивної науки та інших суміжних дисциплін, щоб розкрити складну природу понять і їхню роль у людському пізнанні. Однією зі сфер досліджень концептології є вербалізація аксіологічних концепцій, яка дає цінну інформацію про основні цінності та ідеали, які плекає суспільство.

Концептологія, як наука про концепти, що вивчає їхню структуру, функції та взаємозв'язки, є однією з найцікавіших та найбагатших дисциплін у сфері лінгвістики та когнітивної науки. Розглядаючи ідеї та концепти, які лежать в основі нашого мислення та сприйняття світу, концептологія допомагає розкрити глибинні процеси категоризації та когнітивного орієнтування людини.

Розвиток концептології можна прослідкувати від її початків у класичній філософії до сучасних підходів, що базуються на інтердисциплінарних дослідженнях та використанні передових технологій. Класичні підходи до концептології, такі як семантика та філософія мови, зосереджувалися на вивченні концептів через аналіз лексико-семантичних полів та взаємозв'язків слів. Наприклад,

лексичні слова у філософії були розглянуті як маркери концептів, які відображають поняття та ідеї. Фундамент цієї царини закладався не одне десятиліття такими науковцями, як С. Хантінгтоном (1933), Дж. Лакоффом (1975), Г. Штерном (1965) та С. Левінсоном (2003) тощо.

Концептологія заглиблюється в фундаментальні питання природи, походження, репрезентації та організації концептів. Досліджуючи ці аспекти, концептологи прагнуть розкрити механізми, за допомогою яких ми отримуємо, зберігаємо, маніпулюємо та застосовуємо знання в різних сферах. Розуміння тонкощів концепцій має глибокі наслідки для таких галузей, як освіта, штучний інтелект, когнітивна психологія та навіть філософія.

У турецькому лінгвістичному світогляді існує вагоме аксіологічне поняття, відоме як "GÖNÜL", тобто "душа" або "серце". Турецькою мовою слово "gönül" не підлягає простому перекладу, оскільки його значення виходить далеко за межі звичайного лінгвістичного еквівалента. У його семантичні шари закладені глибокі культурні, духовні та філософські конотації, які викликають почуття чогось неосяжного та космічного. Ця аксіологічна концепція є центральною темою турецького фольклору, літератури, музики та повсякденного життя, втілюючи суть людських емоцій, бажань і прагнень. GÖNÜL представляє багатогранну концепцію, яка охоплює духовні, емоційні та моральні виміри в турецькому культурному контексті. За відомим турецьким літературознавцем М. Капланом (2003) мова є невід'ємною частиною національного спадку та суспільства. Розуміння вербалізації аксіологічного концепту GÖNÜL турецькою мовою має величезне значення для тлумачення тонкощів турецької культури та її мовних висловлювань. Концепція GÖNÜL охоплює складний набір значень, починаючи від духовної та емоційної сутності особи до морально-етичних цінностей, які плекає спільнота.

Сучасний світ характеризується глобалізацією та зростанням міжкультурних взаємодій. Культурне розмаїття та розуміння мовної картини світу інших народів стають все більш важливими для побудови взаєморозуміння, сприяння міжкультурній комунікації та розвитку толерантного світогляду. Тому вивчення

вербалізації аксіологічних концептів в мовній картині світу різних культур має важливе значення.

Актуальність нашого дослідження пояснюється тим, що галузь концептології є дуже широкою, тому для нашого дослідження ми обрали концепт ДУША у турецькій мовній картині світу, який попередньо не був об'єктом окремого лінгвістичного дослідження.

Мета дослідження полягає у встановленні семантичних особливостей концепту ДУША у турецькій мовній картині світу.

Поставлена мета зумовлює розв'язання таких **завдань**:

- окреслити поняття та основні характеристики концепту;
- схарактеризувати основні напрями інтерпретації концепту як об'єкта лінгвістичного дослідження;
- побудувати номінативне поле концепту ДУША;
- провести семантичний аналіз мовних одиниць, які входять до складу обраних полів;
- виокремити когнітивні ознаки концепту ДУША.

Об'єктом дослідження виступає концепт ДУША у турецькій мовній картині світу.

Предметом дослідження є особливості вербалізації аксіологічного концепту ДУША у турецькій мовній картині світу.

Методи дослідження. Виходячи з мети й завдань нашого дослідження, аналіз зібраного матеріалу передбачає використання таких методів:

- метод суцільної вибірки, який використовується для пошуку фактичного матеріалу;
- метод моделювання полів, який дозволяє системно представити сукупність лексичних одиниць, які формують номінативні поля концептів;
- метод концептуального аналізу, що дозволяє врахувати всі індивідуальні значення слова, яких воно набуває в дискурсах, функціональні перенесення значень, семантику okazionalnykh utvorenykh;

- описовий метод, який полягає у висвітленні семантичних складників сформованих номінативних полів.

Матеріалом дослідження слугують лексеми, фразеологізми та паремії у кількості 269 з ключовими словами-репрезентантами концептів, отриманих під час опрацювання словника "Büyük Türkçe Sözlük" (2005).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вивчення сфери концептології є відносно новим напрямком наукової діяльності, а сама проблема вербалізації концепту ДУША в українській тюркології була піднята вперше.

Практичне значення отриманих результатів у цьому дослідженні визначається можливістю їхнього використання для подальшого вивчення в таких галузях, як семантика, лексикологія, пареміологія, лінгвоконцептологія, етнолінгвістика та психолінгвістика. Матеріали, які містяться у даному дослідженні, можуть бути корисні для викладачів, які викладають курси загального мовознавства, лінгвокраїнознавства, історії турецької мови, інтерпретації текстів і когнітивної лінгвістики. Результати цього дослідження можуть також стати основою для розробки навчальних посібників для практичних курсів, що акцентують увагу на ролі антропоцентризму в мові.

Апробація результатів дослідження. Результати нашого дослідження були достатньою мірою висвітлені на Міжнародній науково-практичній відеоконференції "Ad orbem per linguas. До світу через мови. Наративи сучасної України у світовій геополітиці" 18-19 травня 2023 року в тезах "Способи номінації концепту *GÖNÜL* у турецькій мовній картині світу" (Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2023, с. 17-19). Основний зміст нашого дослідження попередньо викладений у двох наукових статтях для наукового журналу "Нова філологія" і журналу "Закарпатські філологічні студії": Сорокін, С. В., Безручко, Є. О. (2020). Особливості вербалізації концепту ЧАС (*ZAMAN*) у турецькій мовній картині світу (с. 243-252) і Сорокін, С. В., Безручко, Є. О. (2022). Особливості вербалізації концепту ДОЛЯ (*KADER*) у турецькій мовній картині світу (с. 171-176).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного з них, висновків до всієї роботи, списку використаних джерел, чотирьох

додатків і резюме східною мовою. У вступі обґрунтовано актуальність обраної нами теми, сформовано мету, визначено об'єкт і предмет дослідження, а також описано методи дослідження, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, які висвітлені в апробації дослідження. У першому розділі розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження концептів, у другому розділі проаналізовано особливості вербалізації концепту ДУША в турецькій мовній картині світу, а у висновках сформульовано основні результати нашого дослідження. Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

КОНЦЕПТІВ

1.1. Тракткування поняття "аксіологія" та його роль у мовознавстві

В останні роки антропоцентричний підхід до вивчення особливостей і динамічних процесів у мові зумовив великий інтерес до мовної індивідуальності серед дослідників. Це пов'язано з тим, що кожна мова намагається окреслити та охарактеризувати певні реалії людського життя і, звичайно, самих людей, а також апелювати до соціальних, наукових, філософських та релігійних поглядів, моральних принципів життя і навіть культурних традицій, закладених у свідомості носіїв мови. Таким чином, мова, завдяки своїй традиційній природі, акумулювала в собі стійкі одиниці репрезентації того, що незмінно з'являється в людській свідомості.

Аксіологія, яка є філософським вченням про цінності, досліджує природу цінностей, їхню роль в структурі ціннісного світу, взаємозв'язки між цінностями, а також їхній зв'язок з соціальними та культурними факторами. Ця галузь філософії виникла як самостійний напрямок у другій половині XIX століття і зайняла окреме місце в науковому обігу за допомогою праць французького філософа П. Лапі та німецького філософа Н. Гартмана. Але аксіологічна проблематика має свої коріння ще у давнині, а концепції цінностей сягають до філософських думок досократового періоду. Наприклад, як зазначає А. О. Лавриненко (2023), один з представників давньокитайської філософії Мо-Цзи вважав справедливість "найвищою цінністю, оскільки саме вона приносить людям користь" (с. 194).

У вивченні явища людини з точки зору мови основну роль відіграють фразеологія та лінгвокультурологія. Ці галузі лінгвістики спрямовані на аналіз взаємодії мови та культури з використання системних підходів і орієнтацію на сучасні пріоритети та культурні настанови.

Проблема цінностей завжди з'являється у періоди, коли культурна традиція послаблюється й ідеологічні засади суспільства піддаються сумніву. Сократ,

ставлячи запитання про "благо" у часи кризи Афінської демократії, спонукав до осмислення основного питання загальної теорії цінностей. У давньогрецькій і середньовічній філософії, ціннісні аспекти (етичні, естетичні та релігійні) були вплетені в саме розуміння істинної реальності. Традиція ідеалістичного раціоналізму, простягаючись від Платона до Гегеля, відрізняється нерозривністю онтології та аксіології, буття та цінностей. Аксіологія, як самостійна сфера філософського дослідження, виникає, коли поняття "буття" розпадається на дві складові: реальність і цінність, які стають об'єктом бажань та прагнень людини. У цих сферах, які перетинаються, постають складні питання про сутність та роль цінностей у нашому світі.

Платон, один з видатних філософів, розглядав аксіологічний аспект пізнання світу і вважав, що світ ідей, де існують ідеали, має більшу цінність порівняно з матеріальним світом речей. Він розробив класифікацію цінностей, поділивши їх на категорії "добро", "прекрасне" і "істинне". А. Кавалеров (2002) зазначає, що Арістотель також займався класифікацією цінностей, використовуючи поняття "поціноване" і "цінне". Він вважав, що блага можуть бути різними, такими як "цінне" (добродієність, душа, розум), "хвалиме" (те, що вихваляють) і "можливе" (сила, краса, багатство, влада) (с. 8-9). Ці філософські погляди відображають глибоке розуміння того, що цінності мають різноманітні прояви та впливають на наше сприйняття та орієнтири у світі.

Цінності та норми відображають почуття, які не можуть бути універсально визнаними як правильні або істинні. Це свідчить про те, що цінності не можуть бути об'єктивними. Вони базуються на індивідуальних почуттях, які є різними для кожної людини, і, отже, цінності є суб'єктивними.

Філософи Просвітництва звертали особливу увагу на проблеми цінностей, зокрема представники утилітаристського напрямку, які намагались знайти обґрунтування для раціонального вибору індивідом засобів досягнення позитивних результатів у своїй діяльності. Філософи, такі як К. А. Гельвецій, І. Бентам, Д. С. Миль та інші, шукали об'єктивні принципи, що визначали б правильність чи хибність дій, спрямованих на вибір засобів для досягнення певної мети. Однак вони

відзначали, що цей вибір повинен уникати можливості "болю і страждань" і спрямовуватись на досягнення "задоволення". Тим не менше, вони підкреслювали, що досягнення "ціннісного консенсусу" є неможливим, оскільки цінності не можуть бути виміряні або об'єктивно оцінені. Вони вкладали у цінності недосяжність визначення чи кількісного виміру, визнаючи їхню унікальність і суб'єктивність для кожного індивіда. (Кавалеров, 2002, с. 11)

У період кінця XVIII та XIX століття, зміни в суспільно-економічних відносинах і бажання знаходити раціональні способи організації життя, спричинили зростання зацікавленості мислителів у аксіологічній проблематиці. Ця епоха відрізняється розмаїттям різних напрямків і поглядів. Пошуки нових шляхів і розвиток різних філософських концепцій стали характерною рисою цього періоду.

Філософ Г. Гегель пропонував особливий підхід до розуміння цінностей, пов'язуючи їх з потребами. Він стверджував, що кожна річ, що задовольняє людські потреби, має свою цінність. Однак, важливість і цінність цих речей полягає не в них самих, а в тому, що вони представляють собою, тобто в тому, яку цінність вони мають в конкретній ситуації. У гегелівській концепції цінностей розвивається ідея "абсолютної цінності культури", що означає нескінченну цінність, що притаманна культурній спадщині. Це підкреслює важливість культури для розвитку суспільства і самої людської духовності. Г. Гегель зробив власний унікальний внесок у розуміння цінностей, допомагаючи нам осмислити їхню роль і значення у нашому світі. (Кавалеров, 2002, с. 12)

Ф. Ніцше, видатний філософ, займав свою особливу позицію в аксіологічних поглядах, надаючи велике значення проблемі "переоцінки цінностей". Він виступав проти цінностей християнської моралі, яку вважав запереченням самої природи життя. За Ніцше, життя є волею до влади, і саме ця воля є найвищою цінністю. Розгортаючи концепцію "надлюдини", Ніцше вважав, що така людина повинна руйнувати стару систему цінностей, створюючи нову, і основним принципом її життя стане положення "не милуй свого ближнього і підштовхуй падаючого". Ці ідеї Ніцше викликали багато дискусій і сприяли переосмисленню традиційних цінностей

того часу, пробуджуючи нові роздуми про природу моралі та значення людського існування. (Кавалеров, 2002, с. 14)

За М. Вебером (1922), індивідуальна "ціннісна свобода" є фундаментом для вибору власного життєвого шляху та реалізації особистих цілей. Він визнає, що індивід може мати унікальні цінності та переконання, які можуть відрізнятися від загальноприйнятих норм і стандартів. Цінності, такі як особиста свобода, творчість, релігійні переконання чи моральні принципи, є важливими компонентами "ціннісної свободи" для М. Вебера.

Однак, ця свобода не є абсолютною і повною. Існує необхідність у взаємодії з іншими людьми та соціальними структурами, що можуть обмежувати ціннісну свободу. Суспільство має свої норми, правила та інституції, які можуть впливати на індивіда і його можливість висловлювати свої цінності (Weber, 1922).

Подальший підхід до аксіологічної проблематики розвинув німецький філософ Р. Лотце. Теологічний ідеалізм Р. Лотце є однією з ключових концепцій в його філософській системі. В основі цього ідеалізму лежить релігійна філософія, яка вбачає, що сутність реальності та цінностей може бути зрозуміла лише через аналіз божественного аспекту.

За Лотце (2004), Бог є вищим джерелом всього існуючого, включаючи цінності, і він переплітається з усіма аспектами світу. Він вбачає Бога як суб'єктивну дійсність, яка виявляється через нашу свідомість та моральність. Таким чином, цінності мають своє коріння у божественному порядку і відображають волю Бога.

Не можна не згадати про вагому роль аксіології у мовознавстві, адже вони є двома дисциплінами, що вивчають важливі аспекти людського сприйняття та комунікації. Аксіологія досліджує цінності та системи цінностей, тоді як мовознавство аналізує мову та її роль у спілкуванні. Ці дві галузі зустрічаються при аналізі того, як мова відображає цінності та як цінності впливають на мову.

Аксіоматичні образи дійсності формуються оцінками, які відображають мовне мислення і залежать від фонових знань, стереотипів та архетипів представників певної лінгвокультурної (субкультурної) спільноти. Як зазначає Т. Космеда (2000),

"світ, що пізнається, завжди оцінюється, оцінка – свідчення ступеня пізнання світу" (с. 92).

У сучасному мовознавстві існує багато актуальних напрямків, які стимулюють науковців до дослідження різних проблем. Одним з таких напрямків є лінгвоаксіологія, яка зосереджується на вивченні ціннісних аспектів буття, що представлені в мові. Цей розділ лінгвістики вивчає, як мовні одиниці відображають цінності.

Дослідження аксіологічних особливостей функціонування мовних одиниць мають багатовікову історію. Вони надають нам можливість краще розуміти, як мова відображає цінності та впливає на сприйняття світу. Цей напрямок мовознавства дозволяє нам звернутися до культурних, соціальних та індивідуальних цінностей, що закладені в мовній системі.

Утім не можна не помітити, що за останні десятиліття в методології науки однією з ключових стала категорія цінності. "Знання, – твердить О. Івін, – не зводиться лише до істини, воно обіймає також цінності. Без них немає ні гуманітарної, ні природничої науки". Недавні розвідки в галузі наукознавства показали, що будь-яка теорія містить цінності, й тому вимога неопозитивістів цілковито усунути їх з науки безпідставна. Причому це стосується не лише наук, які вивчають свій предмет із нормативного погляду (етика, естетика, мистецтвознавство, медицина), а й практики наукового пізнання загалом. (Селігей, 2012, с. 66).

У світі, де мова відіграє важливу роль у спілкуванні та висловлюванні думок, дослідження лінгвоаксіології мають велике значення. Вони допомагають нам розкрити та зрозуміти нюанси мовних засобів, які відображають цінності різних культур та епох. Це дає можливість поглибити наше знання про світ та його різноманітні аспекти.

У мовознавстві аксіологія також включає дослідження мовних цінностей, які відображають важливість, престижність та оцінку різних варіантів мови. Наприклад, у багатьох мовах існують різні діалекти та соціолекти, які вважаються більш престижними або менш престижними залежно від соціального статусу носія мови.

Аксіологічний аналіз розкриває ціннісні орієнтації та їхній вплив на мовну поведінку індивіда.

Крім того, аксіологічний підхід у мовознавстві сприяє вивченню етики використання мови та комунікативної поведінки. Він допомагає встановити норми мовленнєвої етики, виявити мовні явища, що можуть ображати чи дискримінувати окремі групи людей, і сприяє формуванню толерантного спілкування.

Лінгвоаксіологія робить вагомий внесок у мовознавство, допомагаючи розуміти, як мова відтворює та формує суспільні цінності. Дослідження у цьому напрямку не лише сприяють академічному розвитку, але й мають практичне значення. Вони допомагають удосконалити комунікацію, вивчати культурні особливості та збагачувати мовлення.

Таким чином, лінгвоаксіологія є важливим напрямком сучасного мовознавства, який дозволяє краще розуміти відображення цінностей у мові. Вона розкриває багатогранний світ мови та її вплив на сприйняття світу. Подальші дослідження у цій галузі неодмінно принесуть нові відкриття та поглиблення знань про сутність людського мовлення.

1.2. Основні визначення поняття "концепт"

У сучасному лінгвістичному дослідженні все більше уваги приділяється когнітивному підходу, який спирається на розуміння людського мислення та когнітивних процесів. Виникнення когнітології – це цікава та складна історія, яка починається у другій половині ХХ століття. Ця наука виникла як реакція на традиційні підходи до вивчення людського розуму та пізнавальних процесів.

Перші кроки в розвитку когнітології були пов'язані з психологією. У 1950-х роках з'явилася критика поведінкової психології, яка обмежувалася вивченням зовнішньої поведінки людини. Вчені почали розуміти, що для повного розуміння людського розуму потрібно досліджувати внутрішні пізнавальні процеси, які відбуваються в мозку.

Однією з ключових подій в історії когнітології стала публікація праці Н. Хомського "Синтаксичні структури" у 1957 році. Хомський (1957) запропонував новий підхід до вивчення мови, виходячи з припущення, що вона ґрунтується на

внутрішніх ментальних структурах – генеративних граматиках. Це відкриття викликало революцію у мовознавстві та стало початком когнітивного підходу до вивчення мови.

Поступово когнітологія розширювала свої горизонти та охоплювала інші аспекти розуму та пізнавальних процесів. У 1960-х роках почалася інтенсивна робота в галузі когнітивної психології, де вчені досліджували пам'ять, увагу, сприйняття та мислення. Вони використовували експериментальні методи, комп'ютерне моделювання та нейрофізіологічні дослідження для отримання детальнішого розуміння роботи людського мозку.

З часом когнітологія стала багатодисциплінарним полем, що поєднує психологію, лінгвістику, філософію, нейронауку та інші наукові галузі. Вона розробляє теорії, моделі та методи дослідження, які дозволяють нам краще розуміти, як ми сприймаємо, обробляємо та інтерпретуємо інформацію, а також які механізми лежать в основі нашого мислення та прийняття рішень.

У минулому, багато мовознавців вивчали слова як ізольовані одиниці, не приділяючи достатню увагу їхній концептуальній підпорядкованості. Однак, у другій половині ХХ століття почалася активна розробка концептологічних підходів, які дозволили розкрити глибинну взаємодію між мовою та мисленням.

За визначенням, запропонованим М. П. Кочерганом (2010), "когнітивна лінгвістика (від англ. "знання", "пізнавальна здатність") – мовознавчий напрям, який функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища" (с. 176).

Ключовою подією у виникненні концептології стала публікація праці Дж. Лакоффа та М. Джонсона "Метафори, які ми живемо" (1980). У цій книзі автори аргументували, що наше мислення та сприйняття світу ґрунтуються на метафоричних структурах, які втілюються в мові. Вони вказували на те, що метафори впливають на наше уявлення про різні поняття та формують нашу культурну картину світу.

Пізніше дослідження концептології стали поштовхом до виникнення таких напрямків, як когнітивна лінгвістика, соціальна концептологія, культурна концептологія та інші. Дослідники вивчали як універсальні, так і культурно-специфічні концепти, аналізували їхню структуру, взаємозв'язки та вплив на мислення та поведінку людини.

Виникнення концептології суттєво змінило наше розуміння мови та мислення. Вона допомогла нам побачити, що поняття не просто слова або лінгвістичні одиниці, а складні структури, що відображають наш спосіб сприйняття світу. Концептологія відкрила нові можливості для дослідження культурної різноманітності та інтеркультурного спілкування, а також сприяла розвитку прикладних дисциплін, таких як мовна психологія та мовний аналіз. Одним з ключових понять, що використовуються в рамках цього підходу, є концепт.

Важливим здобутком концептологічних студій є визначення концепту. З одного боку, концепт – це: 1) основна одиниця свідомості, складник "колективного несвідомого", оперативна змістова одиниця пам'яті, одиниця ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості, "цеглинка" концептуальної системи, яка 2) відбиває знання та досвід людини у вигляді "квантів" знання; 3) частково вербалізується мовними засобами у вигляді їхнього значення; 4) містить істотну частку невербалізованої інформації. (Воробйова, 2011, с. 4)

З іншого боку, концепт виступає як 1) енергетичний згусток культури, ментальна картинка того, що не завжди можна виразити словом, але можна побачити, почути, відчути, упізнати, прозріти, згадати; а концепти загалом 2) можуть нібито "ширяться" над словами і речами, втілюючись в них. (Воробйова, 2011, с. 4)

Інакше кажучи, йдеться про своєрідну корпускулярно-хвильову природу концепту, який має щонайменш дві іпостасі – конденсовано матеріальну (що ближче до власне мовних, або лінгвоконцептів) і енергіально хвильову (що характерно, передовсім, для концептів художніх). При цьому домінування тієї чи іншої з них визначається, у першу чергу, середовищем буття концептів – мовним,

культурним (де ці дві іпостасі збалансовано) чи художньо-естетичним. (Воробйова, 2011, с. 4-5)

Поняття "концепт" має унікальне та особливе значення в багатьох наукових дисциплінах, таких як логіка, філософія, психологія, літературознавство та навіть математика. Вони використовують поняття "концепт" для аналізу, розуміння та пояснення різних явищ у своїх галузях. Поняття "концепт" стає основою для структурування знань, створення теорій та моделей, а також сприяє розвитку інтелектуальних підходів до різноманітних проблем. Так, у логіці "концепт" може бути терміном, який визначає абстрактну ідею або категорію, що відіграє ключову роль у формулюванні різних логічних правил та структур, а у філософії, "концепт" може виявлятися як фундаментальна ідея або поняття, навколо якого обертаються дискусії та аналіз. У науках про психологію "концепт" визначає спосіб, яким люди усвідомлюють інформацію та структурують світ у своїй свідомості. Літературознавці використовують "концепт" для аналізу та розуміння тем, ідей та символіки в літературних текстах. Навіть у математиці, "концепт" визначає основні поняття, які лежать в основі математичних досліджень та обчислень.

Незважаючи на те, що термін "концепт" існує в лінгвістиці довгий час, дотепер не існує загальноприйнятого визначення цього поняття, оскільки існують різні погляди та підходи стосовно нього. Різноманітність визначень концепту викликала багато дискусій, особливо щодо його вербалізації. Вчені розділилися на декілька груп: одні вважають, що концепт можна повністю виразити словами; інші стверджують, що концепт має виключно невербальний характер і є чистим смислом, що не набуває мовних форм; третя група розглядає концепт як феномен, який частково вербалізований.

Поняття "концепт" відображає базові поняття та ідеї, які є основою для будь-якого мислення та розуміння. Філософія використовує поняття "концепт" для дослідження сутності речей, структури світу та фундаментальних принципів. Психологія досліджує поняття "концепт" як частину когнітивних процесів та сприйняття, вивчаючи, як утворюються та використовуються поняття у своєму розумінні світу.

Літературознавство використовує поняття "концепт" для аналізу та інтерпретації літературних текстів. Воно досліджує, як письменники висловлюють свої ідеї та концепції через мову та літературні засоби. Математика також використовує поняття "концепт" для вивчення абстрактних ідей, аксіом та теорем, які є основою математичних структур та доказів.

З розвитком наукових та технологічних тенденцій, сфера застосування поняття "концепт" стала набагато ширшою. Віртуальна реальність, штучний інтелект, культурна аналітика та інші сучасні галузі науки та технологій використовують поняття "концепт" для моделювання та аналізу складних систем, вивчення людського сприйняття та взаємодії.

О. О. Селіванова (1999) стверджує, що результатом концептуалізації є "концептуальної системи – системи концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює у вигляді знань уявлення про світ і дійсність та результати внутрішнього рефлексивного досвіду. Концептуальна система фіксує інформацію, яка надходить до неї у мовній і невербальній формі різним шляхом: починаючи від органів чуття, у результаті осмислення. на підставі інтуїції поза-свідомих процесів" (с. 405).

Концептуалізація, на думку І. В. Хоменської (2016), – це осмислення інформації, яка надходить, мисленнєве конструювання предметів і явищ, яке формує певні уявлення про світ у вигляді концептів (тобто фіксованих у свідомості людини смислів). Основна частина цих концептів закріплюється в мові значеннями конкретних слів, що забезпечує зберігання отриманих знань та їх передачу від людини до людини й від покоління до покоління (с. 18).

Ж. Фоконьє (1999) зазначає, що початки когнітивної лінгвістики ("the cognitive linguistics enterprise") вже були дуже успішними. Можна сказати, що вперше було визначено справжню науку про створення значень та їхню динаміку. Це було досягнуто через інтенсивне вивчення та моделювання когнітивних процесів, що лежать в основі мови і виходять за її рамки, але водночас у певному вигляді відображені в мові.

Вагомим для розуміння природи концепту є виявлення ключових розбіжностей між концептом і поняттям у плані їх формування та сприйняття. Тому не можна не погодитися з В. М. Манакіним (2011), який стверджує, що "термінологічне розмежування концепту і власне поняття" лишається "не до кінця зрозумілим" (с. 30).

У вигляді важливої складової аналітичного підходу до лінгвістичних і когнітивних досліджень класифікація концептів є необхідним етапом для систематизації та розуміння багатогранності понять. Цей процес ґрунтується на вивченні основних характеристик концептів і визначенні їхніх взаємовідносин. Через використання чітких критеріїв та логічної структури класифікація дозволяє утворити чіткі категорії, що полегшує аналіз та інтерпретацію концептів.

Якщо звернутися до певних узагальнень, ключовими критеріями систематизації концептів виступатимуть такі: середовище буття та/або актуалізації, зміст концепту, його універсальність чи специфічність, місце в ієрархії або питома вага в концептосистемі, ступінь варіативності, формат актуалізації та інші. Набір критеріїв і список класів концептів є відкритим до поповнення і деталізації. (Воробйова, 2011, с. 6)

Так, за середовищем буття, яке й визначає онтологічну сутність концептів, виокремлюють: мовні (лінгвоконцепти, або вербально виражені концепти); текстові; дискурсні; філософські; культурні, у тому числі й лінгвокультурні, та етноконцепти, що сукупно формують концептуарій культури – духовні концепти, "згущення культури у свідомості людини"; художні та, нещодавно зараховані до окремої категорії, естетичні концепти. (Воробйова, 2011, с. 7)

За змістом виділяють: категоріальні (ЧАС, ПРОСТІР), теософські (ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ДОЛЯ), телеономні (ПРАВДА, СПРАВЕДЛИВІСТЬ), що апелюють до вищих духовних цінностей, тощо, антропоконцепти (МАТИ, ПРЕЗИДЕНТ), емоційні концепти, психологічні концепти, екоконцепти, міфоконцепти, або концепти-міфологеми. (Воробйова, 2011, с. 7)

Тематичний інвентар концептів видається найбільш відкритим до поповнення і деталізації. За місцем в ієрархії, передусім, текстовій, розрізняють мега-, макро-

гіпер-, мезо-, катаконцепти та їхні складники ; за питомою вагою в концептосистемі – метактони, автоктони й алохтони, які мають різну ступінь дискурсної системотвірності і варіативності; за ступенем змінності – константи, переважно культурні, що є стійкими і постійними на певному відрізку часу, та варіативні концепти. (Воробйова, 2011, с. 7)

О. П. Воробйова (2011) пропонує власну класифікацію концептів за форматом їх репрезентації. На її думку, "залежно від середовища актуалізації, кожен клас концептів може виступати як мовний / текстовий / дискурсний, культурний чи художній. До запропонованої таксономії належать: 1) *одиночні* (ЛЮБОВ, ЖИТТЯ) концепти; 2) *подвійні гештальтні* (ЖИТТЯ/СМЕРТЬ [5], ЛЮБОВ/НЕНАВИСТЬ, ЧОЛОВІК/ЖІНКА), тобто такі, що припускають вживання у вигляді одиничних концептів, проте завжди мають корелятивну пару, формуючи з нею цілісний гештальт; 3) *кластерні* (ШЛЯХ ДО СЛАВИ) – ті концепти, що не мають у конкретній мові власного однослівного імені, проте сприймаються як певна ментальна єдність, в імені якої деякі концептуальні ознаки експлікуються, у той час як інші залишаються імплікованими; 4) *кумулятивні* (SAVOIR VIVRE) концепти як конгломерат концептуальних ознак, інтегрованих у єдине ціле шляхом накопичення; 5) *картинні* (ЗОЛОТА ОСІНЬ) – ті, що легше візуалізувати, ніж описати словесно; 6) *параболічні* (ПРАЗЬКА ВЕСНА, АРАБСЬКА ВЕСНА) – концепти, що містять у максимально згорнутому вигляді певну історію чи мотив; 7) *картинно-параболічні* (ПОСМІШКА ЧЕШИРСЬКОГО КОТА) – параболічні концепти, що репрезентуються не лише вербально, а й за допомогою візуальної емблеми; 8) *есеїстичні* (МОДЕРНІЗМ, СИМУЛЯКР) концепти, тобто ті, що, будуючись за принципом мінімалізації, зберігають у скомпресованому вигляді великий обсяг філософської інформації" (с. 7).

На думку О. М. Кагановської (2002), *текстові концепти* прийнято тлумачити як "мовленнєво-розумові утворення змістового плану, які характеризуються багатосмисловою напруженістю та надкатегоріальністю і на текстовому рівні імплікують сукупності певних ознак метаобразів художнього твору, що набувають своєї експлікації у тексті" (с. 24).

Художні концепти існують у певній ідіосфері як частині художньої картини світу, зумовленій колом асоціацій митця, і виникають як натяк на можливі значення, як відгук на попередній мовний і культурний досвід людини, що виражає індивідуально-авторське осмислення предметів та явищ. (Ніконова, 2008, с. 172, 174)

У європейській лінгвістиці концепти розглядаються у теоретичних рамках спеціальної лінгвістики. В. Сміт (2000) стверджує, що концепти слід розуміти як квант знань: "Концепти слід розуміти як базові знання, що розпізнають певні фрагменти реальності як окремі об'єкти" (с. 2). Г. Піхт (2002) вважає концепт "одиницею мислення, знання та пізнання" ("a unit of thought, knowledge and cognition") (с. 7).

У турецькому науковому дискурсі концептологія також має свою історію та неабияке значення. Туреччина має багату історію та культуру, і це у свій час вплинуло на концепти та поняття, які формуються в суспільстві. Наприклад, історія Османської імперії та перехід до республіканської форми правління мали сильний вплив на політичні та соціальні концепції в турецькому суспільстві.

Дж. Пашалиоглу (2020) зазначає, що концепти можуть виступати в стандартній, узагальненій або специфічній для певної галузі формі. Назва концепту – це сукупність мовних і позамовних засобів, що прямо або опосередковано відображають зміст концепту.

Турецька мова має свої особливості та унікальні концепти, які можуть бути цікавими об'єктами дослідження у галузі концептології. Вивчення турецької лінгвістики допомагає зрозуміти, як формуються та розвиваються концепти у мові. Існує безліч унікальних концептів і фраз, які можуть відображати особливості турецької культури, суспільства та історії. Наприклад, турецький термін *keyif* означає задоволення, комфорт та насолоду життям. Це щось більше, ніж просто задоволення – це стан душі, коли ви почуваетесь максимально комфортно та щасливо. Таким чином, слово *keyifhane* описує місце, де люди збираються, щоб насолодитися гарною компанією і щирими розмовами. Це може бути кафе, ресторан або просто місце, де можна насолоджуватися часом у дружній атмосфері.

Релігія також відіграє важливу роль у турецькому суспільстві, і це також відображається в концепціях і ментальних моделях людини. Вивчення впливу ісламу та інших релігійних факторів на концепції та поняття є важливою частиною концептологічних досліджень Туреччини. У турецькій мові безліч ісламських понять, термінів та концептів. Багато основних концептів ісламу мають свої аналоги у турецькій мові. Наприклад, терміни "іман" (віра), "мумін" (віруючий) і "суніт" (прихильник однієї з гілок ісламу) є важливими концептами не тільки в ісламі, а й у турецькій концептології. Наприклад, концепт УММЕТ (ісламська спільність) описує єдність мусульман у Туреччині та формує уявлення про загальну культурну та історичну ідентичність.

У Туреччині дослідження з концептології проводять вчені різних наукових напрямів, таких як філософія, лінгвістика, соціологія та культурологія. Університети, такі як Богазічі та Хазар, активно займаються дослідженнями у цій галузі. Темі досліджень варіюють від аналізу концептів у турецькій мові до вивчення концептів у контексті турецької культури та суспільства. Галузь концептології продовжує активно розвиватися в Туреччині, підтверджуючи важливість досліджень у цій галузі для розуміння та інтерпретації різних аспектів світу.

Серед дослідників концептів у Туреччині можна виділити А. Гювен (2018), яка у своїй статті "Türkçede gönül kavramı ve kullanım alanı" розглядає обраний нами концепт у турецькій мовній картині світу. У своєму дослідженні вона наводить низку сталих виразів та фразеологізмів із вживанням "gönül", які зустрічались протягом усієї історії формування турецької мови, починаючи з орхонських написів та визначних творів, як-от: "Dîvânu Lugâti't-Türk", "Kutadgu Bilig", "Atebetü'l-Nakâyük", "Divân-ı Hikmet", "Dede Korkut Kitabı". За допомогою вивчення низки робіт турецьких письменників і поетів автор демонструє читачеві доволі обширне концептуальне поле, у якому залежно від контексту слово "gönül" перекладається як "душа" або "серце". Авторка наголошує: "Хоча кожне слово має власне визначення в словнику, їхня справжня цінність проявляється в контексті" (с. 228).

Як стверджує турецький мовознавець і педагог Д. Аксан (2009), "фактом є те, що жодна мова у цьому світі не обмежується лише одними словами. Різноманітні фрази та вислови формуються завдяки поєднанню більше ніж одного слова в кожній мові для вираження конкретних понять, а речення та висловлювання створюються для висловлення різних думок, почуттів і тверджень" (с. 83).

Таким чином, поняття "концепт" відіграє ключову роль у розумінні світу та взаємодії з ним. Це абстрактні, стійкі структури у людській свідомості, які допомагають організовувати інформацію, розуміти явища і навіть вибудовувати цінності та культурні уявлення. Концепти є фундаментом для комунікації, навчання, дослідження та креативності. Розуміння основних визначень концепту дозволяє глибше поринути у світ знань та взаємодіяти з ним більш ефективно, відкриваючи нові обрії розуміння та рефлексії.

1.3. Аксиологічний концепт ДУША як об'єкт лінгвістичного дослідження

Проблематика цінностей має давню історично-філософську спадщину, але як окрема галузь філософського дослідження вона знайшла свій початок у середині XIX століття завдяки роботі Р. Лотце, а подальший розвиток отримала в неокантіанській філософії Баденської школи, представленій філософами такими, як В. Віндельбанд і Г. Ріккерт, а також у працях Ф. Ніцше. Саме ці вчені вперше висунули ідею визначальної ролі цінностей у філософському дискурсі, і ця галузь філософії отримала назву "аксіологія" (від грецького "ахія" - цінність). (Підлісний, 2020, с.8)

Особливу роль аксіологічного підходу для культурологічних досліджень зазначав Л. Вітгенштейн (1921). На його думку, культура — це система цінностей, які задають програму людської діяльності, а сама культурологія — це конкретна наукова система знань про ці цінності, про їхнє виникнення та розвиток. Культурологічне знання насамперед аксіологічне.

Однією з ключових категорій у галузі аксіології є поняття "цінність". Ця абстрактна ідея виражає оцінку того, що розглядається як важливе, корисне або бажане в рамках суспільства. Поняття "цінність" відображає суб'єктивну або об'єктивну оцінку об'єкта чи ідеї, підкреслюючи його важливість, корисність або

бажаність. Цінності можуть бути об'єктивними, коли вони визнаються і приймаються суспільством або культурою загалом, або суб'єктивними, коли вони залежать від індивідуальних переконань та особистого досвіду.

Аксіологія визнає, що вищі цінності є фундаментальними для суспільства та особистості. Вони втілюються у конкретних емпіричних формах, охоплюючи економічні, політичні та культурні сфери життя. На особистісному рівні сприйняття вищі цінності можуть бути надзвичайно індивідуальними та контекстуальними. Наприклад, цінність свободи для конкретної особистості може виявитися в її незалежності, відтак, ці цінності складають основу її розуміння свободи. У той час як загальнокультурне розуміння свободи як важливої цінності залишається загальнолюдським надбанням, окремі індивіди можуть тлумачити її як вседозволеність або в іншому негативному контексті. Вивчення аксіології передбачає, що цінності завжди мають конкретний контекст та інтерпретацію, та їхнє дослідження дозволяє краще зрозуміти складність ціннісних систем.

Як писав відомий іспанський письменник Х. Ортега-і-Гассет (1991), "у спонтанній системі оцінок, які несе з собою нова людина, якою вона сама є, виникла нова цінність – життєва – і однією своєю присутністю вона пригнічує всі інші... Варто відчувати життя як незалежну цінність, яким би не був його зміст, то навіть при збереженні науки, мистецтва та політики в цілісній перспективі нашого серця їхня порівняльна цінність зменшиться" (с. 44).

У галузі аксіології вищі цінності розглядаються як фундаментальні принципи, які відіграють ключову роль у формуванні світогляду та визначенні поведінки індивіда. Ці вищі цінності функціонують як регулятори діяльності, контролюючи не лише окремі події чи ситуації, але й загальний життєвий шлях та програму дій особистості. Основна характеристика вищих цінностей полягає у тому, що вони пронизують усі сфери життя та взаємодіють з іншими аспектами індивідуального та колективного існування.

Проте важливо враховувати, що в реальному житті індивідів і суспільства вищі цінності не завжди існують ієрархічно або в одній структурі. Часто вони представлені різними наборами цінностей, які можуть мати різний ступінь

важливості та відрізнятися в залежності від конкретних ситуацій чи контексту. Така гнучкість у сприйнятті та інтерпретації вищих цінностей свідчить про їхню динамічність і адаптивність до різних життєвих обставин, а також про різноманіття індивідуальних підходів до їхнього розуміння та реалізації.

У ціннісній системі може виникнути ієрархія, де одна цінність виявляється важливішою за іншу, але також існують ситуації, коли різні цінності визнаються рівнозначними. Тому неможливо стверджувати, що завжди існує одна абсолютно вища цінність, яка завжди переважає над іншими. Вищі цінності набувають особливого значення в граничних ситуаціях, коли особистість стикається з вибором. У таких випадках може відбутися переоцінка ціннісної системи, і одна з цінностей може виступити як абсолютно вища та важливіша для прийняття рішення.

Дослідження цінностей дозволяє розуміти, як суспільство встановлює свої пріоритети і впливає на поведінку та процеси прийняття рішень. Аксиологічні концепти виявляються важливими для розкриття глибоких аспектів людського існування і сприяють аналізу та розв'язанню складних соціокультурних проблем. У контексті наукових досліджень аксіологічна парадигма стає важливим інструментом для розуміння та вдосконалення соціокультурних процесів у сучасному світі.

Виходячи з нашого дослідження, умовно можна класифікувати аксіологічні концепти таким чином:

1. *Цінність*: Основна аксіологічна категорія, яка визначає оцінку об'єкта та вказує на його важливість, корисність або бажаність.
2. *Моральна цінність*: Визначає правила та стандарти моральної поведінки та відносин у суспільстві. Вона передбачає поняття справедливості, добросовісності, чесності та інші моральні якості.
3. *Етичні норми*: Конкретні правила та стандарти, які визначають, яка поведінка вважається етично вірною. До етичних концептів належать поняття прав людини, етичні обов'язки та відповідальність.
4. *Істинність*: Важливий аксіологічний концепт, що визначає об'єктивність та правильність інформації, думок чи теорій.

5. *Краса*: Оцінка естетичних аспектів світу, таких як мистецтво, природа, архітектура.
6. *Справедливість*: Оцінка справедливості та рівноправ'я в суспільстві. Наприклад, поняття рівних прав, розподіл ресурсів та інших соціальних аспектів.
7. *Волюнтаризм та детермінізм*: Визначають ступінь впливу особистої волі та зовнішніх обставин на життя та рішення людини.
8. *Свобода*: Значення свободи в аксіологічному контексті визначає, наскільки важливою є можливість вільного вибору та самовираження.
9. *Відповідальність*: Поняття, яке визначає обов'язок вчинків та рішень перед суспільством та іншими людьми.

Проблема цінностей досліджувалася і в українській філософії XIX-XX століття. Вона отримала значну увагу завдяки працям видатних філософів П. Д. Юркевича (1990) та Д. І. Чижевського. Памфіл Юркевич, видатний український філософ минулого століття, зробив невід'ємний внесок у розвиток української духовності. У своїй праці "Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого" П. Юркевич розробив цілісну філософсько-антропологічну концепцію, в якій концепт СЕРЦЕ постає визначальною основою фізичного та духовного життя людини. Він пропонує оригінальний погляд на людину як унікальну індивідуальність, яка вирізняється з-поміж матеріалістичних та ідеалістичних антропологічних теорій того часу. Серце у філософії П. Юркевича виступає як скарбниця та носій всіх фізичних сил людини, центр всіх пізнавальних процесів душі та морального життя людини. Така концепція серця відзначається своєрідністю та актуальністю, не вписуючись у визначені матеріалістичні чи ідеалістичні парадигми свого часу.

Аксіологічні концепти в мові є однією з найбільш важливих сфер дослідження семантики та культурології. Вони відображають систему цінностей, переконань та моральних норм, які формують культурне тло та визначають взаємодію людей у

суспільстві. Ці концепти пронизують тексти, розмови та комунікацію загалом, та їхнє розуміння є ключовим аспектом розкриття змісту, закладеного у мові.

Метаконцепти є категоріальними аксіологічними утвореннями, які несуть в собі основні загальнолюдські оцінні смисли. Вони визначають загальні рамки для розуміння та оцінки аксіологічних явищ. Підпорядковані метаконцептам, концепти є ментальними одиницями меншого обсягу, що в рамках загальної ієрархії складають базові елементи аналізу аксіологічних явищ.

Окрім цього, концепти поділяються на різноманітні субконцепти, що є складниками концептуальних полів. Ці субконцепти деталізують та конкретизують значення концептів, розкриваючи додаткові аспекти та аспекти аналізу аксіологічних явищ. Така ієрархічна організація концептів утворює основу для систематичного та глибокого вивчення аксіологічних явищ у текстах та дискурсі.

Ієрархічна структура ментальних одиниць відображає процеси концептуалізації та категоризації, завдяки яким відбувається поступове нарощення оцінного смислу тексту. Концептуалізація спрямована на організацію у свідомості реципієнта концептуальних структур і зв'язків між ними.

Наявні в текстовому просторі концептуальні одиниці, взаємодіючи між собою, можуть вступати у відношення координації (тотожності, рівноправності), субординації (підпорядкування), пересічення та контрасту (Денисюк, 2017).

Іншими словами, глобальні цінності – це "ті суспільні предмети, загальнолюдські матеріальні, духовні і соціальні блага, від яких залежить доля всього людства і які існують як продукти спільної, міжнародної, всепланетної діяльності держав, громадських організацій, окремих осіб. Глобальна цінність визначається в контексті міжнародної соціально-цілісної діяльності як продукт погоджених зусиль суб'єктів глобальної спільноти людей" (Діденко, 1990, с. 136).

Суть людського існування завжди викликає найглибші роздуми та захоплення, а також становить об'єкт постійних досліджень і обговорень в різних галузях знань. У цьому контексті поняття "душа" має особливий інтерес, оскільки воно відображає не лише глибокі аспекти людської ідентичності, але також має значний вплив на сферу лінгвістики.

Душа є об'єктом досліджень для лінгвістів, оскільки вона визначає емоційне ставлення людини до світу і впливає на її свідомість. Лінгвісти намагаються дослідити багатогранну концептуальну сферу поняття "душа" і виявити, яким чином ця сутність відображається у мові та культурі. Дослідження цього поняття допомагає краще зрозуміти, як мова відтворює та виражає внутрішній світ людини, а також як відбувається взаємодія між культурними контекстами та концептуальними системами.

Аналіз поняття "душа" в лінгвістиці розширює розуміння мови як важливого інструмента для вираження не лише конкретних фактів, а й внутрішніх станів та емоцій. Вивчення відображення душі у мові сприяє розкриттю глибоких культурних та філософських аспектів людського існування.

Слід відзначити, що історія лінгвістичних досліджень поняття "душі" має глибоке коріння і відзначається значним впливом давніх філософських та релігійних традицій. Питання про природу душі завжди цікавили видатних мислителів та дослідників.

У філософській думці Давньої Греції існувала та сама закономірність, що і в філософських системах інших стародавніх цивілізацій: синкретизм свідомості та її внутрішня ціннісна природа. У цьому первісному потоці цінностей об'єднувалися елементи, які пізніше стали розглядатися як істина, добро, краса та корисність. Процес розвитку філософії полягав у поступовому трактуванні різних форм ціннісної орієнтації, що нарешті призвело до нового синтезу – створення понять та категорій, що охоплюють ціннісне сприйняття світу у його цілісності. Давньогрецька філософія вражає своєю внутрішньою аксіологічною спрямованістю. (Підлісний, 2020)

У давньогрецькій філософії ключовим терміном, що визначав поняття "душі", було слово "ψυχή" (psyche). Цей термін має багатий філософський спадок та використовується для опису різних аспектів духовного життя та індивідуальної свідомості. У середньовіччі латинська мова стала важливим інструментом для розгортання обговорення стосовно цього поняття. Терміни, такі як "anima" та

"spiritus," відіграли ключову роль у філософських та релігійних роздумах про природу душі та її відношення до тіла.

Середні віки в історії аксіології можна визначити як "темний період". Філософська думка цього часу, базуючись на "Нікомаховій етиці" і загальній спадщині Платона і Арістотеля, ретельно досліджувала теологічні питання, онтологію блага, ієрархію благ, визначення умовних і безумовних благ. Проте внутрішній світ особистості та її цінності, які його формують, залишалися невідомими і недослідженими. (Підлісний, 2020)

У античній філософії, особливо серед давньогрецьких філософів, концепт ДУША використовувався для пояснення природи і свідомості людини. Платон вважав душу вічною і незгубною, відокремленою від тіла, і вважав її джерелом знань та моральних цінностей. У своїх діалогах, таких як "Федон" (1991) і "Держава" (2000), він розглядав душу як вічну і незмінну сутність, яка існує перед нашим народженням і після смерті.

Платон впровадив концепцію реінкарнації, за якою душа перевтілюється у різні тіла протягом численних життєвих циклів. Розуміння душі за Платоном включає в себе розділення на три основні частини, кожна з яких має свої унікальні особливості та спрямованість. Перша частина, яку можна назвати "чільною розумною," зорієнтована на світ ідей і абстрактних понять. Протилежна їй друга частина відзначається чуттєво-пожадливим характером і спрямована на матеріальне та сенсорне задоволення, часто звертаючись до прагнень і бажань. Між цими двома частинами існує третя, яка може схилитися як до духовного, так і до чуттєвого боку життя. Ця третя частина, хоча менш чуттєва, ніж друга, все ж може відчувати привабливість до обох протилежних аспектів життя. (Платон, 2000)

Погляди Піфагора на будову душі людини є типовими у вивченні античної філософії. Подібно до Платона, за його переконанням, душа розпадається на три основні частини, кожна з яких має свої характеристики та функції: розум, здоровий глузд і пристрасть.

Розум і пристрасть, за вченням Піфагора, притаманні і людям, і іншим живим істотам. Вони представляють собою аспекти душі, які впливають на різні сфери

життя та взаємодіють із зовнішнім світом. Розум визначається як здатність до розмірковування, логічного мислення, інтелектуальних умінь, в той час як пристрасть відображає емоційний та чуттєвий аспект душі.

Однак здоровий глузд, як зазначає Піфагор, є винятковою властивістю лише людини. У цьому контексті він має на увазі мислення як здатність до судження, аналізу, умовиводів і розмірковування. Здоровий глузд надає людині можливість раціонально вирішувати питання, ухвалювати обґрунтовані рішення та керувати своєю поведінкою на основі розумових обґрунтувань.

Піфагорова концепція розподілу душі на ці три складові відображає його спробу розібратися в природі та функціях людської психіки та духовності. Ця модель допомагає розуміти різні аспекти людського існування і відкриває двері для подальших досліджень у галузі філософії та психології. (Єрмоленко, 2002, с. 555)

Причину походження будь-якої речі стародавні греки шукали в сфері чуттєво-часового становлення. Її вони знаходили в найближчій другій речі, що визначала (була причиною появи) першу річ. Ця друга річ теж потребувала пояснення і це пояснення шукали в третій речі. Кількість таких речей була величезною й охопити цей безкінечний ланцюжок пояснень було неможливо. Так античні мислителі наблизилися до розуміння концепту «душа»; тобто потрібно було визначити, що десь існує така річ, яка не потребує пояснень і є причиною себе самої. Саме таку саморухому річ античні мислителі й назвали душею, яка не лише перебувала в постійному становленні, але й була причиною цього становлення. (Коржева, 2013, с. 743).

Початки дослідження ідеї безсмертя душі мають свої коріння в стародавній Греції, де культ бога Діоніса викликав стан екстазу у людини. Екстаз, у даному контексті, це стан глибокого захоплення, коли мислення ледь не припинялося, під впливом Діоніса, покровителя виноробства та бога живої природи. Це був перший крок до уявлення стародавнім греком про душу як про щось безсмертне та невмируще, що стало важливим відкриттям, що сприяло подальшому розвитку людської духовності та культури. (Левчук, 2000, с. 50)

Арістотель був менш схильний до метафізичних абстракцій Платона. Він розглядав душу як властивість живого організму, яка надає йому життя і рух. Філософ виділяв три аспекти душі: відчуття, розум і волю. Він підкреслював роль розуму в розвитку інтелектуальних здібностей і моралі, а також важливість гармонії між тілом і душею. У християнській традиції душа вважається даром від Бога і об'єктом вічного спасіння.

Філософ Епікур і його послідовники вважали, що душа складається з атомів, як і тіло, і вона виникає з фізичних процесів. Вони розглядали душу як тимчасову і смертну сутність, відкидаючи ідеї реінкарнації і вічної душі. Для них душа була джерелом почуттів та емоцій, і її головною метою було досягнення щастя і відсутність болю.

Середньовічна філософія була важливим періодом в історії філософської думки, і поняття душі в цьому контексті виконувало ключову роль у розумінні природи людини, її відношення до Бога і філософської системи загалом. У середньовіччі філософи, такі як Августин Аврелій та Томас Аквінський, розвивали концепт душі в контексті християнської теології та філософії. Вони розглядали душу як нематеріальну сутність, що пронизує тіло і яка наділена розумом і волею.

Середньовічний філософ і святий Августин Блаженний має велике значення для розуміння поняття душі в середньовіччі. Він був одним із перших філософів, які спробували поєднати платонізм і християнство. Августин вважав, що душа є вічною і духовною сутністю, яка призначена для спілкування з Богом. Він підкреслював роль душі в процесі духовного відродження та збереження моральної цінності.

У період Відродження і Просвітництва, концепт ДУША був предметом критичного аналізу та дебатів. Філософи, такі як Р. Декарт та Б. Спіноза, висловлювали різні погляди на природу душі та її відношення до тіла.

У сучасній філософії, концепт ДУША залишається актуальним об'єктом дослідження. Філософи, психологи та науковці в галузі нейробіології вивчають природу свідомості, волі та інтелекту, а також питання про можливість існування душі в контексті сучасної науки. Концепт ДУША нерідко сприймається як синонім до катарсису з лексичним значенням "очищення". У сучасній філософії катарсис

тракується як особлива, найвища форма трагізму, коли втілення конфлікту та емоція потрясіння, що його супроводжує, не пригнічують своєю безвихіддю, а "очищують" і "просвітлюють" глядача чи читача. (Сібрук, Чухліб, 2020, с. 47)

Сьогодні, як за часів античності та романтизму, часто знаходять відмінність між душею і свідомістю: душа — носій ритмічно плинних життєвих процесів, тоді як свідомість — на противагу душі — переривчаста. Усю історію цивілізації, історію розвитку людського знання, філософії, мистецтва можна розглядати з певних позицій як розвиток концепцій Людини й Душі. (Мацюк, Фенко, 2020, с. 131)

У філософських трактатах сучасних вчених, до числа яких належить Р. Шустерман зі своєю працею "Performing Live" (2000), розглядається складний взаємозв'язок між ДУШЕЮ та ТІЛОМ. Вчений досліджує різницю та взаємозв'язок між ДУШЕЮ та ТІЛОМ, вивчаючи їх як окремі аспекти і висуваючи їх в опозицію один одному. При цьому він вказує на вагомую роль, яку відіграє ТІЛО, а також методи, які використовуються для отримання досвіду та практичної реалізації ДУШІ в сучасній культурі. У цьому контексті Р. Шустерман посилається на філософські роздуми Платона щодо природи ДУШІ та ТІЛА. Завдяки цьому виокремлюється важливість розуміння ролі вищезгаданих концептів в інтелектуальному, духовному та фізичному розвитку особистості та суспільства загалом. Таким чином, можна визначити, що, незважаючи на існуючу опозицію, ДУША в цьому філософському дискурсі стає вищою за ТІЛО.

Словник "Colins Cobuld Dictionary" (1993) пропонує таке визначення: "Душа нації чи політичного руху – це особлива якість, якою вони володіють, яка представляє їхню справжню та основну природу" (с. 1703). У вказаному вище прикладі, вираз "душа" може вживатися для позначення поняття "духа". Базова природа – це концепція, яка є фундаментальною і необхідною для того, щоб здолати різні виклики, які постають перед сучасним світом.

Ісламські теологи приймають тлумачення душі Платона й Арістотеля, стверджуючи, що вона складається з матерії та форми. Згідно з чим, душа, що живе порожнім життям, – смертна, а при створенні – вічна. Розкривається головна місія

Людини, дана Аллахом. Арабомовні філософи та богослови трактували душу як трансцендентну, пов'язуючи її з активним Розумом, через який вона досягає досконалості, беручи участь у процесі еманції Основного Розуму, тобто Бога, формуючи твердження про тотожність понять "душа" та "егоїзм". Дух трактувався як первинне, чутливе явище, лише приєднавшись до нього, душа може досягти вічності. (Рисбекова, 2017, с. 29)

У Корані в значенні душі людини використовуються два слова – *нафс* ("душа") і *рух* ("дух") як синоніми. *Нафс* і *рух* вважаються духовною безтілесною субстанцією, створеною і посланою Богом. Мусульманські теологи, спираючись на Коран, не вбачають різниці між поняттям душі (*нафс*) і духу (*рух*) і вважають, що душа людська це духовна субстанція, небесна і вічна. У Корані написано, що Бог створив людську душу з нічого: "Хіба не згадає людина, що Ми створили її раніше, а була вона нічим?" (19-68). Людство було створене з цієї першої душі. Процес починається саме тоді, коли Бог, створивши тіло Адама, вдихнув у нього частину своєї власної душі. Тому вважається, що душа людини божественного походження. Після смерті руйнується тіло, а душа відлітає, прямує в потойбічний світ, в чистилище ("*олам ал-барзах*"). (Крачковський, 2008)

Представники духовенства під час виконання ритуальних, обрядових молитов, які адресуються душі померлого, вживають слово *рух* або *аруах* ("дух"), а не *нафс* ("душа"). Філософи навпаки, завжди, коли питання стосується людської душі, вживають слово *нафс* ("душа"). (Рисбекова, 2017, с. 29)

Слово "душа" в ранній арабській поезії має особливе місце і символічне значення. У ранній арабській поезії, яка існувала до приходу ісламу (до VII століття н.е.), "душа" або "рух" (в арабській мові "حور" або "سفن") були важливими концепціями, які використовувалися для виразу почуттів, емоцій та духовних станів. В арабській поезії того часу часто використовувалися образи і метафори, пов'язані з душею. Душа може бути зображена як відома або невідома кохана, як суб'єкт сепарації або суму, або як синонім духовного пізнання та внутрішньої глибини.

У всіх енциклопедіях і словниках арабської мови вказано, що слово *нафс* ("душа") у ранній арабській поезії вживалося у зворотній формі для позначення

"себе" або взагалі людини, а слово *рух* ("дух") означало "дихання" або "подих". (Рисбекова, 2017, с. 29)

Поступово під впливом грецької філософії філософи почали розрізняти поняття *нафс* і *рух*. Поняття *нафс* стали вживати як еквівалент душі (грецькою "*психос*"), а поняття *рух* у значення духу. Таким чином, на думку філософів, людина є єдність трьох елементів, а саме: душі, духу і тіла. (Рисбекова, 2017, с. 30)

Душа відіграє важливу роль в ісламі та є невід'ємною частиною релігійної доктрини. У ісламі, душу називають *рух* ("роух") або *джанн* ("джінн"), і вона розглядається як внутрішня духовна сутність кожної людини. Основні поняття, пов'язані з душею в ісламі, на нашу думку, це:

- Створення душі: У віруваннях ісламу вважається, що Бог створив душу кожної людини і вдихнув у неї життя. Душа є найважливішою частиною людини і є немарним даром від Всевишнього.
- Безсмертність душі: Іслам вірить у безсмертя душі. Після смерті тіла душа продовжує існувати і піддається суду Аллаха на Останньому Суді. Вірянин буде нагороджений або покараний в залежності від своїх вчинків у цьому житті.
- Моральна відповідальність: Душа в ісламі має моральну відповідальність за свої дії та вчинки. Людина повинна виконувати моральні закони, встановлені Аллахом у Корані і відповідати за свої вчинки перед Богом.
- Духовний розвиток: Іслам закликає вірян розвивати свою душу шляхом молитви, посту, медитації, благодійності та інших духовних практик. Це допомагає підтримувати духовне здоров'я та зберігати гармонію між тілом і душею.
- Вільна воля: Душа в ісламі володіє вільною волею, і людина відповідає за свої рішення та вчинки перед Аллахом.

Концепція душі в фольклорі завжди займала важливе місце в культурному спадку різних народів. Душа, як символ і поняття, є невід'ємною частиною фольклорних переказів, казок, пісень та обрядів. Вона відображає глибокі вірування, цінності та розуміння природи людини в контексті світу навколо неї.

У фольклорі концепт ДУША знаходить відображення в найрізноманітніших аспектах. Він виявляється через загадкові істоти та персонажі, які взаємодіють з людьми у різних казках, міфах та легендах. Ці персонажі можуть мати надприродні здібності або особливі риси, які пов'язані з поняттям душі. Фольклорні перекази і казки часто використовують образи душі для відтворення різних аспектів людського життя. У таких оповіданнях душа може бути героєм, що зазнає пригод, відображаючи пошуки, радості та страждання людей. Через символічний образ душі фольклор допомагає нам розуміти та відчувати глибокі людські прагнення та переживання.

Окрім того, у фольклорі розповсюджені різні обряди та обрядова практика, де душа відіграє важливу роль. Це може бути пов'язано з поклонінням духам предків або ритуалами, спрямованими на збереження душ померлих. Так, у різних культурах і обрядах душа може бути відправлена в подорож або відображати спроби спілкування з невидимим світом.

Душа також може бути витвором уяви та символом пам'яті про минуле. У легендах та оповіданнях вона використовується для виразу моральних цінностей та настанов, часто виступаючи як моральний суддя або свідок подій. Окрім того, душа може бути використана для вираження пам'яті про минуле. У багатьох культурах і релігіях душа розглядається як вічна іматеріальна сутність, яка переживає смерть та продовжує існувати в іншому стані. Ця ідея дозволяє людям вірити в продовження життя після смерті та віддавати шану пам'яті своїм предкам і рідним.

При аналізі вживання лексеми *душа* в різноманітних жанрах народної творчості: календарно-обрядових та родинно-обрядових, думах, історичних піснях, у піснях родинно- та соціально-побутових, коломийках, прислів'ях, приказках, а також казках, легендах, переказах, анекдотах та замовляннях, можна помітити, що

Основне місце у фольклорних творах займає сакральна частина концепту ДУША, виражена прямим значенням лексеми *душа*: "За релігійними віруваннями – безсмертна нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя, є джерелом психічних явищ і відрізняє її від тварин" (*Словник української мови*, 1970-1980, с. 445)

Образно-сміслову домінантність суперконцепту "душа" в українській національній самосвідомості простежуємо не тільки на поняттєвому, концептуально-онтологічному рівнях, а й на лексико-фразеологічному, що найбільш рельєфно репрезентовано в лексикографії. Адже, як генератор емоційного простору, мовну особистість інтерпретуємо як складну багаторівневу функційну систему, якій властиві рівні володіння мовою (мовна компетенція), володіння модусом реалізації мовної взаємодії (комунікативна компетенція), знання світу й про світ (когнітивно гносеологічний тезаурус). У кожному з ярусів знаходимо відображення народної мудрості, що має відповідно, формальний, субстанціональний та інтенціональний рівні. У зв'язку із цим реалізування й актуалізування одиниць лінгвоконцептуальної дистрибуції суперконцепту "душа" (залежно від творця) характеризується неповторною самобутністю. (Мацюк, Фенко, 2020, с. 132)

В етимологічних словниках вказано, що слово "дух" походить від старослов'янського *дохъ*, що пов'язане з **dъхъ*, **dъхnoti* (<**dūs-*), *дохати* (**dūs-*); – споріднене з литовським *daĩsos* – повітря, невідома тепла країна, рай (Пустовіт, 2009).

Лексема "душа" приблизно з однаковим морфемним складом наявна практично у всіх слов'янських мовах. Старослов'янське слово *дохша* походить від праслов'янського *duša* (<**dux-ja* <**dhousiā*), що є спорідненим з литовським *dvasia* – душа, дихання. У латинській та грецькій мовах наявний аналогічний розвиток значення: *anima* – вітер, подих, але водночас і душа; *ψύχω* – видихаю, дму, але *ψύχη* – душа. (Пустовіт, 2009, с. 150)

К. Ю. Голобородько (2002), пишучи про важливість поняття "душа", підкреслює, що цей феномен посідає важливе місце серед інших категорій духовного буття та має широкий спектр проявів: "від субстанції ідеально-реального, трансцендентного до матеріально-сутнісного як домінанти внутрішнього стану особистості й форму єднання людини із всесвітом" (с. 346).

Душа в народній творчості виступає як окрема матеріальна сутність, з якою можна виконувати конкретні фізичні дії, наприклад, взяти в руку, засунути в кишеню тощо: – *Чуєш, синку, наробив я собі ворогів, зігнавши їх до пекла; коли ти,*

голубе, кількох заб'єш, то за кожного дам тобі сто душ чоловічих; Та коли засунув у кишеню одинадцятую душу, котюга вже заревів так голосно, що в чортовій хаті повилітали усі шибки, або як один із реальних членів (органів) людини: *Отець домовий! Скоч додолю, та принеси мого Івана до мого дому: неси мого душу, неси його кості, неси його живіт, і біле лице, і щире серце, якнайскоріше, якнайпрудкіше, в цей час, у цю годину.* (Скаб, 2007, с. 397-398)

Душу дає людині Бог: *У попа душа божжа, а тіло панське; Не шаповал (не циган) душу вложив; И мені не шаповал душу вивалив; він опікується нею (Одного взяли і тому на пам'ятку очі випарили. Най їм Бог звидить і заплатить за його душу, а після смерті душа знову повинна повернутися до Бога (Прийми, рибко, тіло, А ти, божже, душу, Бо я згинуті мушу!; Не встанеть свича передь Богомь, а останеть душа, що сприяло утворенню метафори подорожньої душі (Бери мене, бо я подорожня; а з притиском, бо сирота; а скоро, бо додому йду (душа).* (Скаб, 2007, с. 397-398)

Українській поет В. С. Бойко (1978) пропонує свою конотаційну парадигму концепту ДУША: *душа – безтілесна сутність, душа – якості людини, душа – людина, душа – енергія, душа – натхнення, душа – основна суть, душа – центральна фігура.* У мовному світі В. С. Бойка душа теж може відчувати біль: *"І в дурня Івана так болить душа – / невже таки брати просплять, / сволота... / Не в тому річ, / що срібло там чи злото. / А що поробиш, от болить душа"* (с. 14). У поетичних контекстах художньо-семантичний зміст духу-вогню є дуже поширеним і виражається у словесних метафорах з імпліцитними образами вогню: *"Потім душу зігріє – / осипається жито, / і лягає пшениця"* (Бойко, 1978, с. 6).

Аналіз функціонування лексеми *душа* в різноманітних жанрах усної народної творчості свідчить, по-перше, що найдавніші уявлення про душу були пов'язані насамперед із первинним релігійним значенням, хоча були наявні й інші значення, тобто уже в найдавніший період лексема *душа* була багатозначною; по-друге, певні значення лексеми *душа* закріплені за певними жанрами: у легендах, переказах переважає значення "безсмертна основа в людині", а в піснях, особливо ліричних, – "внутрішній психічний світ людини", по-третє, аналіз вживання цієї лексеми в усній

народній творчості дозволяє осмислити найдавніші уявлення українців про душу, а також розкрити етимологію численних фразеологізмів зі словом душа. Саме у мові фольклору знаходить відображення загальнонародна концептуальна картина світу, вона є тією глибинною основою, на якій створюються індивідуальні концептуальні картини світу. (Скаб, 2007, с. 406)

Концепт ДУША також став об'єктом дослідження А. Ш. Гювен (2018) на базі турецької мови. Автор зазначає, що "у контексті мови, мислення і культури, природнім результатом є відображення турецького сприйняття світу у концептах турецькою мовою, так само, як у будь-якій іншій мові. Той факт, що люди формують своє уявлення про Всесвіт через свою рідну мову, також підкреслює особливість самої мови. Таким чином, можна відзначити, що слово "душа" займає важливе місце в уявленнях про світ турецької мови" (с. 228).

А. Ш. Гювен (2018) також наголошує, що "у турецькій мові слово "душа" володіє властивістю індикатора, який не піддається точному визначенню за значенням та не вказує на конкретне поняття або об'єкт через множину асоціацій, якими воно насичене. Саме через це воно дозволяє утворювати широкий спектр асоціацій з іншими словами в мові та має широкий діапазон значень. Значення, властиві слову "душа" в турецькому словнику, безперечно, формуються і реалізуються паралельно з абстрактністю та розмаїттям значень, які йому притаманні" (с. 228).

Як стверджує Д. Аксан (2009), "фактом є те, що жодна мова у цьому світі не обмежується лише одними словами. Різноманітні фрази та вислови формуються завдяки поєднанню більше ніж одного слова в кожній мові для вираження конкретних понять, а речення та висловлювання створюються для вираження різних думок, почуттів і тверджень" (с. 83).

Е. Сепір, який також досліджував взаємозв'язок між мовою, мисленням і реальністю, вважав, що мовна поведінка є символічною і виражає думки та внутрішні характеристики. У цьому контексті слово "душа" посіло важливе місце в культурному контексті турецької мови, перетворившись на відображення турецького сприйняття і мислення. Таким чином, воно стало ключовим елементом

турецького словника, який віддзеркалює глибокий зв'язок між мовою, культурою та способом мислення людини. (Güven, 2018, с. 229)

У найдавнішому письмовому тюркомовному творі – Орхонських написах – видно, що слово "душа" залежно від контексту виступає як індикатор емоцій, інтуїції та свідомості. Це слово має своє власне важливе значення, яке додається до різних аспектів, що воно виражає. Цю думку підтверджує його використання в Орхонських написах: зі стилістики таких виразів, як *gönüldeki sözüm* ("душевні слова"), *gönülден yaş gelse* ("якщо душа/серце плаче") та *gönlünce söyle* ("говорити від щирого серця"), стає зрозумілим, що турецька мова має експресивність, а ще – що світ емоцій і думок завжди був присутнім на всіх етапах її розвитку. (Güven, 2018, с. 230)

Поняття душі займає важливе місце в філософському доробку видатного турецького поета Юнуса Емре і становить основу для розуміння його філософських поглядів. У філософії Юнуса Емре душа є не тільки найвищою цінністю, що була надана людині Богом, але також вона є невід'ємною частиною людського існування, субстанцією, яка надає сенс і глибину нашому життю.

У творчості Юнуса Емре поняття "душа" знаходить своє місце майже в кожному його творі. Від афоризмів до поезій, від релігійних роздумів до роздумів про природу людського буття, душа є незмінною темою та об'єктом поетичного розгляду. Юнус Емре зробив істотний внесок у розуміння душі та її ролі в житті людини, вкладаючи в це поняття глибокий філософський зміст і розглядаючи його як невичерпне джерело мудрості та рефлексії.

Окрім складних дієслів, таких як *gönül almak* (укр. "примиритися з кимось"), *gönül vermek* (укр. "бути закоханим у когось"), *gönül yıkmak* (укр. "образити когось"), *gönül sıkmak* (укр. "турбувати когось"), Юнус Емре використовує такі вирази, як-от: *gönül evi* (укр. "серце"), *gönül ziyareti* (досл. укр. "відвідання душі", "візит до серця", тобто "важливе та інтимне спілкування між людьми, які діляться своїми думками, почуттями та духовними переживаннями"), *taş gönül* (укр. "кам'яне серце"), *gönüller pası* (досл. укр. "перехід сердець", тобто "спільне виконання певної дію, що приносить радість і задоволення"), *garip gönlüm* (укр. "моя убога душа"), *âşık olan*

gönül (укр. "закохана душа"), *gevhersiz gönül* (укр. "бездушне серце"), *gönüller şarkı* (укр. "пісня душі"), *gönüller süren* (укр. "ті, хто ласкаво приймає"), *deli gönül* (укр. "божевільне серце"), *safâ gönüller* (укр. "чиста душа"), *gönlümdeki çerâğ* (укр. "свічка у моєму серці". Це метафоричний вираз, який використовується для позначення інтересу, палкості або жаги в серці людини.) (Güven, 2018, с. 237)

Отже, концепт ДУША не тільки відіграє ключову роль у мовній концептуалізації світу, але також глибоко вплетений у філософські, релігійні та культурні традиції. Аналіз цього поняття в турецькому контексті розкриває розмаїття його семантичних аспектів та роль, яку воно відіграє у формуванні турецької національної ідентичності.

Аналіз лінгвістичних одиниць та лексичних компонентів, пов'язаних із концептом ДУША, підтверджує різноманітність інтерпретацій та відтінків, які цей концепт набуває в турецькій мові. Дослідження вказує на те, що ДУША в цій мові може виражати не лише абстрактні поняття, але й багато конкретних аспектів людського життя та культурних переконань.

Під час аналізу було виявлено, що лексичні компоненти, пов'язані з концептом ДУША, охоплюють широкий спектр значень. Душа може вказувати на внутрішні почуття, емоції та стани людини, такі як щастя, горе, радість, сум, туга, кохання та багато інших. Також вона може використовуватися для опису характеру та особистості людини, вираження моральних аспектів та релігійних переконань.

Залежно від контексту та використовуваних мовних засобів, поняття "душа" може набувати різних значень і відтінків, які відображають різноманітні погляди на людську природу та духовний світ. Це поняття не лише не обмежується сферою мовлення, але також має вплив на різні аспекти культури, як-от: літературу, мистецтво, релігію та філософію. Дослідження концепту ДУША у турецькому контексті сприяє глибшому розумінню культурних конотацій та спадщини турецького народу, розкриваючи скарбницю символів та образів, які відображають духовний світ і цінності народу.

Однак наразі кількість досліджень на цю тему в турецькому контексті залишається недостатньою, і існує велика потреба в подальших когнітивно-

лінгвістичних дослідженнях, спрямованих на розширення уявлень про роль концепту ДУША у турецькій мовній картині світу. Такі дослідження сприятимуть збагаченню культурних конотацій і подальшому розвитку лінгвістики та культурології, що, у свою чергу, сприятиме глибшому розумінню ідентичності та спадщини турецького народу.

Поняття душі різняться залежно від культурних, релігійних і філософських традицій, а також мовних систем. У різних мовах існують різні слова та фрази, що використовуються для вираження поняття "душі".

Лінгвісти вивчають семантику слів, які стосуються поняття душі, і аналізують, як вони функціонують у мовленні та лінгвістичних структурах. В англійській мові існують такі слова, як "soul" та "spirit," і сучасні лінгвісти проводять дослідження, спрямовані на розкриття їхніх вживань та відтінків значень.

Першопочатково поширилося уявлення про те, що людина має щось духовне, те, що вдихає в неї життя, і це "щось" (нематеріальна сутність) якимось незрозумілим чином поєднане з тілом. Відчуття, сприйняття, уявлення, волю, розум, настрої, характер античні мислителі об'єднали єдиним поняттям "душа", яку можна вважати синонімом самопізнання, та довгий час намагалися знайти співвідношення між матерією і сутністю. (Дінцельбахер, 2004, с. 195)

Концепт як посередник між людиною та культурою постає перед нами у вигляді ментальних утворень, що виникають унаслідок взаємодії національної традиції та фольклору, релігії й ідеології, життєвого досвіду, мистецтва й системи цінностей. Як відомо, центром, згустком людського "Я" вважають душу. Саме тому мета цього дослідження полягає в різновекторному синергетичному розгляді концепту ДУША, ґрунтованому на матеріалі ареальної фразеології як утілення споконвічної народної мудрості, єдності людини та Всесвіту. (Мацюк, Фенко, 2020, с. 130-131)

Вивчення концепту ДУША як об'єкту лінгвістичного дослідження є актуальним та цікавим завданням у сучасній лінгвістиці і культурології. Слово "душа" характерне не лише мовними особливостями, але і багатогранною символікою, що відображає духовну сутність людини та ставлення до неї у різних

культурах. Цей концепт насичений емоційними, філософськими, релігійними та моральними відтінками, які мають важливе значення для культурного розвитку та мовної експресії. Дослідження концепту ДУША в лінгвістиці відкриває широкий простір для аналізу мовних засобів, які використовуються для його вираження, а також для розуміння того, як він формує мовленнєві образи, метафори та культурні стереотипи.

Концептуальні дослідження передбачають аналіз як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних аспектів. У лінгвістичному просторі важливим є аналіз мовних одиниць та лексичних одиниць, які пов'язані з цим концептом, а також вивчення їхньої семантики та вживання в текстах. Екстралінгвістичний аналіз включає дослідження філософських, релігійних та культурних контекстів, в яких фігурує обраний концепт. Більшість досліджень лінгвістів стосовно цього концепту здійснюються завдяки вивченню релігійних вчень, філософських доктрин, моральних цінностей та ідеологій, пов'язаних з цим поняттям.

Вивчення еволюції та зміни семантичного спектру концепту ДУША у різних історичних періодах та культурах виявляється важливим аспектом для наукових досліджень. Цей аспект дозволяє краще зрозуміти, як концепт розвивався та трансформувався відповідно до історичних, культурних і соціальних змін.

Подальше вивчення концепту ДУША на різних етапах історії може допомогти нам прослідкувати зміни в духовних та культурних цінностях суспільства. Відображення змін у значеннях та використанні концепту в текстах, літературі, релігійних текстах та інших джерелах дає можливість аналізувати та інтерпретувати динаміку духовного життя суспільства.

Обраний нами концепт є одним із найважливіших та найскладніших понять у філософії, який виникає у контексті роздумів про природу людини, її свідомість та існування. Цей концепт має багатий історичний шлях розвитку та різноманітні філософські інтерпретації, які досліджуються філософами з античності до сучасності.

Важливість поняття "душа" у філософії важко переоцінити, оскільки він відіграє центральну роль у розумінні та поясненні низки ключових аспектів

існування та свідомості. Філософи різних епох спрямовували свої роздуми на вивчення цього поняття, намагаючись відповісти на питання про природу душі, її зв'язок із тілом, роль в розумінні світу та моральному визначенні людини.

1.4. Висновки до розділу 1

1. Отже, сучасна аксіологія, як ключова галузь філософського дослідження, визначається своєю багатогранністю та різноманітністю підходів в контексті вивчення цінностей. Ця багатоплановість відображається в різних підходах, теоріях, традиціях та концепціях, які займають центральне місце в аксіологічному дискурсі. Такий розмаїтий спектр підходів свідчить про складність та актуальність питань, пов'язаних із цінностями.
2. Дослідники аксіології використовують різні методологічні підходи для подальшого розкриття та аналізу цінностей. Онтологічний підхід досліджує сутність цінностей і прагне розкрити, як вони існують у реальному світі. Феноменологічний підхід спрямований на вивчення способів, якими індивіди сприймають і відчують цінності в особистому досвіді. Соціокультурний підхід висвітлює роль культурних та соціальних контекстів у формуванні ціннісних систем. Прагматичний підхід акцентує увагу на практичних аспектах використання цінностей у прийнятті рішень та діяльності суб'єктів. Постмодерний підхід, у свою чергу, визнає плюралізм та різноманітність цінностей як важливий аспект сучасної суспільної реальності.
3. Подібно до інших галузей філософії, аксіологія розвивається, перетворюється та адаптується до викликів сучасного світу. Плюралістичний характер аксіологічного підходу відкриває можливість для подальших досліджень та рефлексії над цінностями у різних культурних, інтелектуальних та соціальних контекстах. Сучасна аксіологія є інтелектуальним полем для вивчення та розуміння цінностей, які визначають наше сприйняття світу, впливають на прийняття рішень та визначають курс розвитку суспільства. Її роль у розкритті аксіологічних парадигм та рефлексії над ними важлива для подальшого філософського дослідження і розвитку гуманітарних наук.

4. Загалом, концепт представляє собою важливий аспект когнітивної лінгвістики та культурології. Він є ментальною одиницею, яка відображає розуміння світу та спосіб, яким категоризується та класифікується навколишня дійсність. Концепти впливають на людське мислення, сприйняття та мову, і мають важливе значення для розуміння культурних відмінностей та інтеркультурного спілкування.
5. У цьому розділі було висвітлено різні аспекти поняття "концепт", включаючи його роль у когнітивній науці, специфіку ментальних конструкцій, а також важливість вивчення концептів для аналізу культурних відмінностей і комунікативного процесу.
6. Важливість аналізу аксіологічних концептів полягає в їхній ролі у формуванні і вираженні ціннісних орієнтацій та у визначенні того, що важливе для суспільства і кожної окремої людини.
7. Аксіологічні концепти можуть бути дуже різноманітними та комплексними, вони відображають культурні, соціальні та індивідуальні варіації цінностей. Аналіз таких концептів допомагає краще розуміти, як суспільство формує свої цінності та як ці оцінки впливають на різні сфери життя, включаючи політику, мистецтво, релігію та міжособистісні відносини.
8. Серед усіх концептів, аксіологічний концепт є особливо складним і значущим. Він відображає систему культурних цінностей всього народу та розкриває глибину його переконань і поглядів на життя. Вивчення аксіології – це актуальне завдання, яке дозволяє краще зрозуміти, які цінності формують основи культури і суспільства, і як вони впливають на людське життя та взаємини.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ДУША У ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

2.2. Номінативне поле концепту ДУША у турецькій мовній картині світу

2.2.1. Ядерна зона поля концепту ДУША. У сучасних лінгвістичних дослідженнях відзначається ключове значення аналізу номінативних полів концептів. Ця тема відіграє важливу роль у розкритті внутрішньої структури мови та способів вираження процесів мислення людей. Номінативне поле концептів представляє собою складну систему термінів, які використовуються для опису та класифікації понять та ідей у мовній системі та свідомості індивідів. У цьому розділі ми розглянемо сутність та функції номінативного поля концептів, проаналізуємо його роль у мовному спілкуванні, а також розглянемо підходи до дослідження цього явища, що є важливим кроком для кращого розуміння мовної системи та когнітивних процесів людини.

За Ю. С. Дріч (2014), "одним зі способів об'єктивації емоції у мові прийнято вважати їх номінацію. Назви переживань є продуктом осмисленої диференціації та ідентифікації почуттів, тобто словесними показниками мовця про свій внутрішній світ" (с. 22).

Номінативне поле об'єднує всі мовні одиниці, що належать до різних частин мови та мають свою структуру. Ядро цього поля формується прямими номінаціями концепту, тобто ключовими словами, і його системними синонімами. Периферія номінативного поля охоплює номінації окремих когнітивних ознак концепту, що розкривають його зміст і ставлення до нього в різних комунікативних ситуаціях. До складу номінативного поля входять різноманітні мовні засоби, такі як похідні номінації, слова різних частин мови, фразеологічні вирази, метафори, порівняння та інші, які служать для вираження ознак концепту в різних контекстах та структурують його номінативне поле.

Номінативне поле концептів є важливим аспектом лінгвістики та когнітивної науки. Воно визначає, як мова висловлює думки, ідеї, поняття, та впливає на спосіб, яким сприймається навколишній світ. Аналіз номінативних полів концептів

допомагає виявити та проаналізувати зв'язки між мовою і мисленням, а також вивчити, які концепти та поняття мають важливе значення у певній культурі чи спільноті.

Окрім цього, розгляд та аналіз номінативних полів концептів допомагають вивчити, як різні культури, мовні спільноти і групи сприймають та передають актуальні для них концепти. Це сприяє розкриттю культурних різноманітностей, міжкультурному спілкуванню та розвитку розуміння інших культурних перспектив.

Вивчення мовних концептів сьогодні є важливим та актуальним напрямком в рамках лінгвістичної когнітивної науки. Це дослідження спрямоване на розкриття складностей, пов'язаних із сприйняттям, вираженням і розумінням понять у мові та культурі. Об'єктом дослідження є як універсальні, так і етноспецифічні культурні концепти, які виражені в різних мовах та розглядаються з різних точок зору. Аналіз універсальних та етноспецифічних концептів допомагає виявити схожість та відмінності між різними культурами і розкрити їхню особливу специфіку. Особливу увагу приділяється термінам та поняттям, які не мають аналогів у мові інших культур, і таким чином вони стають ключовими для розуміння унікальних аспектів культури та менталітету конкретного народу.

Як зазначає С. Жаботинська (2009): "Концепти, або кванти інформації, містяться не в мові, а в людському мисленні. Мова призначена для активації концептів" (с. 255).

Аналіз мовної репрезентації концепту передбачає вивчення як назви концепту, так і набору значень, які вона репрезентує. Вивчення лексичних дефініцій є найчіткішою фіксацією мовних засобів, за допомогою яких реалізується концепт, і забезпечує системний підхід до відбору лексичного матеріалу для подальших досліджень.

Для того, щоб отримати повне уявлення про концепт, недостатньо вказати на його основні параметри, оскільки повне уявлення про концепт можна отримати, проаналізувавши його виникнення та динаміку розвитку всіх проекцій семантичного простору. Детально дослідити концепт можна за допомогою методики концептуального аналізу, що набула значної популярності в сучасних розвідках та є

надійним інструментом виявлення походження деяких важливих термінів сучасної культури. (Плотнікова, 2013, с. 166)

Детальний аналіз концепту передбачає встановлення етимології позначуваного знака – імені концепту. Для встановлення внутрішньої форми в дослідженні використовують етимологічний лексикографічний опис засобів мовного вираження концептів, що сприяє аналізу етимологічного шару концепту та дає змогу визначити не лише первинний смисл досліджуваних лексем, але й прослідкувати розвиток концептів у діяхронії та встановити механізм їх формування. (Плотнікова, 2013, с. 168)

Поняттєву складову концепту виявляють шляхом аналізу значень слова – основного репрезентанта концепту, тобто на цьому етапі застосовують метод опису концепту за допомогою словникових значень слів-репрезентантів концептів. Методом дослідження словникових дефініцій є компонентний аналіз, суть якого полягає в розщепленні значення слова на складові компоненти – семи. (Плотнікова, 2013, с. 168)

Ядро номінативного поля складається зі слів, що репрезентують власне концепт. Внутрішня частина складається з похідних, вільних словосполучень і синонімів. Периферію утворюють ідіоматичні одиниці та паремії. Ядро поля складається з найбільш загальних, найбільш узагальнених або фундаментальних термінів, що відображають основні аспекти даного концепту. Ці терміни є основою для побудови більш конкретних, специфічних слів та виразів, що належать до цього поля. Дослідження ядра номінативного поля дозволяє встановити основні семантичні зв'язки та ієрархію між словами, що входять до складу поля, а також розкрити специфічні відмінності у їхньому значенні та використанні. Вивчення ядра номінативного поля є важливим кроком у розумінні організації мови та її взаємодії з когнітивними процесами людини.

Дослідники виокремлюють такі етапи побудови номінативного поля вербалізованого концепту: 1. виокремлення з репрезентативного лексичного матеріалу іменникових одиниць, семантично пов'язаних з назвою концепту, що є важливою (зазвичай номінативною) лексичною одиницею. Під іменниковою

одиницею (разом з дефініцією) розуміється значення слова, усталене сполучення слів або паремія; 2. Дефініційний аналіз іменникових одиниць для виявлення ключових значень, представлених кількома нетотожними дефінітивними ознаками в різних лексиконах; 3. Організація ключових значень відповідно до їхніх семантичних можливостей: як їх називати, як характеризувати, які трансформації здійснювати в робочому просторі; 4. Структурування поля на ядро, проміжні та периферійні поля; 5. Виявлення ключових сем у досліджуваних полях; тощо. (Колегаєва, 2018, с. 125-126)

Одним із етапів нашого аналізу номінативного поля концепту ДУША є дефініційний аналіз, який "є першим етапом концептуального аналізу. Він передбачає розкриття понятійної основи концепту як найбільш абстрактної конструкції за даними лексичних джерел. Вивчається значення іменних одиниць, що називають концепти. За допомогою дефініцій тлумачного словника виявляють найчастіші семи, що утворюють сигніфікати досліджуваного концепту". (Evans, 2015, с. 160)

Ключове слово є лексичною одиницею, обраною для максимально повної номінації концепту. Під час вибору ключового слова дослідник намагається визначити слово, яке є широко поширеним та загальнозживаним в мові та володіє високим ступенем абстракції, при цьому залишаючись стилістично нейтральним. Слова, такі як "щастя," "кохання," "час," "сім'я," "доля," "мати," "батько," "душа" та інші, часто обираються як ключові слова у дослідженнях концептів, оскільки вони мають широкий пласт значень і надають досліднику обширний матеріал для когнітивної інтерпретації.

Не менш важливим етапом є компонентний аналіз значень ядерної лексики обраного нами концепту. Домінантними значеннями ядерної лексики, що реалізують концепт, є найуживаніші значення в усіх тлумачних словниках. Це дає змогу виокремити центральні семи ядерних концептів, які несуть найбільше смислове навантаження у своєму змісті.

Окрім цього, нами було проведено когнітивно-семантичний аналіз синонімів іменникових одиниць, які позначають концепт ДУША і відображають його

додаткові концептуальні ознаки. Під час синонімічного аналізу аналізується семантична структура кожного синоніма. У нашому дослідженні всі синоніми номінованої лексики спрямовані до медіального домену. Синоніми зазвичай групуються в синонімічні ряди.

Для побудови ядерної зони номінативного обирається ключове слово-репрезентант, яке найбільш повно описує обраний нами концепт. Зазвичай ця лексична одиниця є нейтральною та генералізованою за своєю семантичною наповненістю. Так, лексемою, яка найчастіше вживається в турецькій мові при згадуванні поняття душі, є слово *gönül*. Варто також зазначити, що Великий турецький словник пропонує нам 2 першочергові дефініції цього слова:

- 1) Джерело емоцій, зароджених у серці, таких як любов, бажання, спогади.
- 2) Запал, пристрасть, жадоба (*Büyük Türkçe Sözlük*, с. 1405-1406).

Під час вибору ключового слова для аналізу концепту GÖNÜL у турецькій мовній картині світу було враховано декілька важливих факторів. По-перше, аналіз частоти вживання показав, що слово "gönül" має високу частоту вживання в мовленні і є загальноновживаним у турецькій мові, що робить його підходящим для ролі ключового слова. По-друге, воно є стилістично нейтральним, тобто може вживатися в різних мовних ситуаціях та контекстах без втрати значення. Також враховувалася семантична багатозначність слова "gönül", що надає можливість досліджувати концепт у різних семантичних відтінках та в контекстах. Таким чином, слово "gönül" було обрано як ключове слово для нашого дослідження, оскільки воно найкраще відображає багатогранність та складність концепту GÖNÜL у турецькій мові.

Слово "ruh" є прямим синонімом для обраного нами концепту, а саме слова "gönül". Існує шість різних дефініцій слова *ruh* у Великому турецькому словнику:

- 1) сутність, дух, який релігії та релігійні філософії сприймають у людях як окрему сутність від тіла;
- 2) життєздатність, емоційність;
- 3) найважливіша частина людини;
- 4) суть;

- 5) принцип життєвої сили, що робить тіло активним, життєва сила тіла;
- 6) привид, який неможливо побачити (*Büyük Türkçe Sözlük*, с. 2995).

Наступним прямим синонімом є слово *can*, яке нараховує 9 визначень:

- 1) нематеріальна сутність, яка, як вважають, забезпечує виживання людей і тварин і залишає тіло після смерті;
- 2) життя;
- 3) міць, стабільність;
- 4) особа, індивід;
- 5) власне існування людини, її сутність;
- 6) серце;
- 7) брат секти в бекташизмі та ордені Мевлеві;
- 8) звертання, яке вказує на почуття близькості;
- 9) близька кохана людина (*Büyük Türkçe Sözlük*, с. 623).

З огляду на представлені терміни *gönül*, *ruh*, і *can* у турецькій мові, необхідно зазначити їхню різницю в конотаціях та семантичних властивостях. У турецькій культурі *gönül* використовується для передачі внутрішнього світу людини та емотивного стану.

Ruh, у свою чергу, має більш абстрактну природу і вказує на душу або духовну сутність людини в цілому. Це слово використовується для передачі загальної ідеї духовності, існування та духовних аспектів життя та свідомості. На відміну від попередньої лексеми, слово *ruh* здебільшого перекладають як "дух", а не "душа".

Лексема *can* означає життя та живу сутність, описуючи життєву силу, енергію, яка властива живим істотам. Також *can* може вказувати на душу або життя в абстрактному контексті.

Для побудови синонімічного ряду використовується синонімічний словник. Аналіз синонімів ключових слів, що визначають досліджуване поняття, дає змогу виявити відмінні риси цього поняття, які виявляються при зіставленні лексики, що належить до синонімічного ряду. Ядро концепту GÖNÜL є досить обширним, оскільки, окрім згаданих вище синонімів слова *gönül*, є ще 14 лексичних одиниць,

які безпосередньо позначають обраний концепт. Ядро містить лексичні одиниці зі значеннями, які безпосередньо відповідають первинним:

- 1) *can* – *gönül* (душа);
- 2) *dil* – *gönül, yürek* (серце, душа);
- 3) *can kuşu* – *ruh* (дух, душа);
- 4) *derun* – *gönül, yürek, ruh* (душа, серце, дух);
- 5) *ervah* – *ruhlar* (души);
- 6) *melekût* – *ruhlar ve melekler âlemi* (світ духів і янголів);
- 7) *tayf* – *görüntü, hayalet, ruh* (образ, привид, дух);
- 8) *tin* – *ruh* (дух);
- 9) *hatır* – *gönül, kalp* (серце, душа);
- 10) *iç* – *akıl, gönül, irade gibi insanın manevî varlığını oluşturan şeylerden herhangi biri* (будь-які речі, які становлять духовне існування людини, такі як розум, серце, воля);
- 11) *içeri* – *gönül, yürek* (душа, серце);
- 12) *kalp* – *sevgi, gönül* (любов, душа);
- 13) *karın* – *iç, gönül, akıl, kafa* (нутро, серце, розум, голова);
- 14) *sine* – *gönül, yürek* (душа, серце).

Периферійну частину ядра формують слова, серед яких лише обмежена кількість має відношення до нашого об'єкта дослідження, який є поняттям ДУША:

- 1) *ferah* (*kalp, gönül, iç vb. için*) – *sıkıntısız, tasasız, sevinçli olma durumu, sevinme, sevinç, iç rahatlığı, gönül* (стан безтурботності, радості, піднесення, душевного спокою);
- 2) *sefa* – *gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin olma, safa* (душевний спокій, комфорт, безтурботність і спокій);
- 3) *huzur* – *dirlik, başdinçliği, gönül rahatlığı, rahatlık* (безтурботність, спокій, душевний спокій, комфорт);
- 4) *his* – *duygu, duyu, sezgi, kalp* (емоція, відчуття, інтуїція, серце);
- 5) *duygu* – *his* (емоція);
- 6) *sevgi* – *aşk* (любов);

7) *aşk* – *bağlılık duygusu, sevi* (почуття відданості, кохання);

8) *arzu* – *istek, dilek, heves* (бажання, прагнення).

Номінативне поле, пов'язане із поняттям "gönül" у турецькій мові, може враховувати такі синоніми, асоціації та лінгвістичні співвідношення:

- Почуття: *gönül* може означати почуття, емоції та стан серця. В цьому контексті воно може мати наступні синоніми: *duygu* (відчуття), *his* (почуття), *sevgi* (любов), *acı* (біль), *mutluluk* (щастя).
- Душевний стан: *gönül* також може вказувати на стан душі або емоційний стан людини. Синоніми в цьому контексті представлені такими лексемами, як-от: *ruh hali* (емоційний стан), *maneviyat* (духовність).
- Серце і душа: *gönül* використовується із значенням серця та душі. Синоніми можуть бути: *kalp* (серце), *ruh* (душа), *iç* (нутро).
- Любов і почуття: *gönül* також може вказувати на кохання та романтичні почуття. У цьому контексті воно може бути схоже на *aşk* (любов), *tutku* (пристрасть), *sevgili* (кохана особа).
- Внутрішня сутність: *gönül* може вказувати на внутрішню сутність або справжню природу людини. Синоніми включають *öz* (суть), *hakikat* (істинність), *gerçek benlik* (ідентичність).
- Внутрішній світ: *gönül* може асоціюватися з внутрішнім світом людини, її думками та почуттями. У цьому контексті синонімами можуть бути *iç dünya* (внутрішній світ), *zihin* (розум), *düşünce* (мислення).
- Моральні цінності: *gönül* також може вказувати на моральні цінності та переконання. У цьому розумінні синонімами є *ahlak* (мораль), *erdem* (чесність), *vicdan* (совість).

Таким чином, наша методологія систематизації синонімів була успішно застосована для створення основи номінативного поля, яке візуалізує взаємозв'язок між ключовими термінами та їхніми синонімами (Додаток А). Кожен з цих термінів має свої власні унікальні конотації та синонімічні відтінки, що надає їм індивідуальний смисловий відтінок.

Отже, важливо враховувати контекст та специфіку кожного з цих термінів для досягнення точного та повного розуміння їхнього значення та використання. Враховуючи цю унікальність синонімічних зв'язків, ми проаналізували концепт ДУША з усією його семантичною різноманітністю в турецькій мовній картині світу.

Лексема "gönül" була обрана як ключовий елемент для подальшого аналізу в ролі слова-репрезентанта номінативного поля, що спрямоване на вивчення та розкриття концепту ДУША. Під час нашого дослідження ми зосередили увагу на цій лексемі через її багатогранність та символічне значення в турецькій мові та культурі. Лексема "gönül" стала ключовим словом для подальшого розуміння та аналізу аспектів, пов'язаних із обраним нами концептом у лінгвокультурному контексті.

2.2.2. Периферія номінативного поля концепту ДУША: дериваційне, фразеологічне й паремійне субполя. Один з ключових аспектів мовознавчого аналізу полягає в розкритті семантичної структури лексичних одиниць та визначенні їхнього місця в мовній системі. Згідно з загальною методологією когнітивного лінгвістичного аналізу, периферія поля визначається як його частина, яка містить лексеми, що є менш типовими для концепту, але все ж відображають окремі аспекти чи нюанси його значення. Здійснення аналізу периферії номінативного поля концепту має на меті виявлення різноманітних лексичних одиниць, пов'язаних із цим концептом, а також вивчення їхнього структурного розміщення в лексичній системі мови. Важливим завданням є встановлення ролі цих лексем у вираженні концептуальних значень та аналіз їхніх семантичних відтінків.

Кожний концепт відповідає фрагменту концептуальної системи, що репрезентує певну предметну галузь, тобто концептуальну сферу, тотожну тематичному полю, на позначення якої А. Приходько вживає термін концептополе. Розподіляючи концептополя на концептополе макро- і мікрорівня, А. Приходько до перших відніс ті, що включають множину концептів, у той час, як концептополе мікрорівня "можна умовно вважати ідіополем окремо взятого концепту". (Плотнікова, 2013, с. 169)

Номінативне поле культурологічного концепту будується шляхом суцільної вибірки мовних репрезентантів концепту з енциклопедичних, етимологічних, культурологічних, міфологічних, тлумачних та церковних словників, оскільки словники репрезентують усю сукупність знань людини про світ; словникові дефініції містять вербалізовані людські уявлення, поняття, концепти, що з них складається сама сутність картини світу, а також з етнографічних джерел, що в них засобами мовного вираження описані певні явища культури. У запропонованій структурі аналізу до номінативного поля відносимо лише прямі номінації концепту, їхні синоніми та деривати. (Плотнікова, 2013, с. 167)

Периферія поля представляє собою частину лексичної групи, яка, хоч і пов'язана з досліджуванним концептом, виявляється менш типовою або менш інтегрованою в порівнянні з його центральною частиною. Периферія поля містить лексеми, значення яких, хоч і релевантні концепту, але виявляють віддалені або менш очевидні зв'язки.

Дослідження периферії номінативного поля концепту передбачає вивчення лексичних одиниць, що входять до цієї периферії, а також визначення їхнього структурного та семантичного розміщення в мовній системі. Зокрема, дослідники звертають увагу на те, як ці лексеми взаємодіють з іншими словами та концептами в мові. Це дозволяє встановити їхню роль у вираженні концептуальних значень та виявити семантичні особливості, які вони можуть відображати.

Одним із важливих завдань дослідження периферії номінативного поля концепту є аналіз можливих нюансів та семантичних відтінків лексем, що належать до цієї периферії. Дослідники докладають зусиль для визначення, як самі лексичні одиниці та їхні контексти можуть впливати на інтерпретацію концепту в різних ситуаціях.

Номінативне поле включає одиниці всіх частин мови і має польову структуру. Ядро номінативного поля конституюється прямими номінаціями концепту, а периферія – номінаціями окремих когнітивних ознак концепту, що розкривають його зміст і ставлення до нього в різних комунікативних ситуаціях. До номінативного поля того чи того концепту входять такі мовні засоби: прямі

номінації концепту (ключове слово – репрезентант концепту, яке обирається дослідником як ім'я концепту й, відповідно, імені номінативного поля та його системні синоніми); похідні номінації концепту; одно корінні слова, одиниці різних частин мови; контекстуальні синоніми; okazіональні індивідуально-авторські номінації; стійкі сполучення слів синонімічних ключовому слову; фразеологізовані сполучення, які включають ім'я концепту; паремії (прислів'я, приказки і афоризми); метафоричні номінації; стійкі порівняння з ключовим словом; вільні словосполучення, які номінують ті чи ті ознаки, що характеризують концепт; словникові тлумачення мовних одиниць, які об'єктивують концепт; тематичні тексти (наукові або науково-публіцистичні, який розповідають про зміст концепту); публіцистичні або художні тексти, які розкривають зміст концепту притаманними їм засобами. (Попова, Стернін, 2007, с. 154)

Ім'ям концепту у переважній більшості випадків є слово, а у випадку багатозначності останнього – один із його лексико-семантичних варіантів. У функції такого обирають найуживанішу номінацію відображуваної концептом сутності (що можна перевірити за частотним словником), яка, як правило, є стилістично нейтральною. Якщо ім'я концепту є багатозначним, його дефінітивний аналіз за тлумачними словниками надає досліднику багатий матеріал для когнітивної інтерпретації. Функцію домінування концепту також можуть виконувати стійкі і фразеологічні словосполучення. (Дріч, 2014, с. 23)

Периферія номінативного поля для концепту GÖNÜL у турецькій мові містить менш типові або більш специфічні значення та асоціації. Ось деякі з них:

- 1) Патріотизм і національна гордість: у рідкісних випадках слово "gönül" може вказувати на почуття патріотизму та національної гордості, зокрема в контексті гордості за свою країну або національну спадщину.
- 2) Релігія і духовність: у деяких контекстах поняття "gönül" може використовуватися для вираження релігійних почуттів і духовної глибини.

- 3) Характер і особистісні якості: "gönül" може асоціюватися із характером та особистісними якостями людини, такими як доброта, великодушність та справедливість.
- 4) Спорт і заботи: у контексті спорту та розваг, "gönül" може вказувати на пристрасть і відданість певному виду спорту або хобі.
- 5) Спільнота і сім'я: лексема "gönül" також може виражати почуття приналежності до спільноти, сім'ї або групи людей.
- 6) Приналежність до місцевості: у деяких випадках "gönül" може асоціюватися з відчуттям приналежності до певного місця або регіону.
- 7) Талант та креативність: "gönül" може виражати талант, креативність і здатність до виявлення своїх унікальних здібностей.

Ці аспекти становлять менш типові або специфічні варіації значення концепту GÖNÜL і можуть залежати від контексту та індивідуального сприйняття індивіда.

Дериваційне поле для концепту GÖNÜL у турецькій мові містить слова і вирази, які походять від цього концепту або мають схожі корені та форми. Під час нашого дослідження було скомпоновано слова та вирази, що належать до дериваційного поля обраного нами концепту GÖNÜL у кількості 9 одиниць (Додаток Б):

- gönül: *gönüldaş* – сердечний, щирий друг;
- gönül: *gönüllenme* – стан образи;
- gönül: *gönüllenmek* – ображатися, гнівитися;
- gönül: *gönüllü* – доброволець, охоче, кохана людина;
- gönül: *gönüllüce* – добровільно;
- gönül: *gönüllülük* – відчайдушність;
- gönül: *gönülsüz* – неохочий;
- gönül: *gönülsüzce* – неохоче;
- gönül: *gönülsüzlük* – небажання.

Ми можемо створити систему дериватів на основі одного з компонентів номінативного ядра концепту ДУША *ruh*, який складається аж з 17 парадигм:

- ruh: *ruhanî* – духовний;

- ruh: *ruhaniyet* – духовність;
- ruh: *ruhban* – духовенство;
- ruh: *ruhbaniyet* – священство;
- ruh: *ruhbanlık* – священство, стан священика;
- ruh: *ruhen* – духовно;
- ruh: *ruhî* – духовний;
- ruh: *ruhiyat* – духовність;
- ruh: *ruhiyatçı* – спіритуаліст;
- ruh: *ruhiyatçılık* – спіритизм;
- ruh: *ruhlu* – бадьорий;
- ruh: *ruhsal* – духовний, душевний;
- ruh: *ruhsuz* – бездушний;
- ruh: *ruhsuzlaşma* – деморалізація;
- ruh: *ruhsuzlaşmak* – стати деморалізованим;
- ruh: *ruhsuzlaştırmak* – деморалізувати;
- ruh: *ruhsuzluk* – бездушність.

Дериваційне поле синоніма *can*, який є одним із прямих номінантів поняття "душа", є досить розгалуженим та багатограним. Це поле складається з 28 парадигм:

- can: *canan* – кохана жінка, Бог;
- can: *cancağız* – звернення на позначення дорогої людини (напр. *cancağızım* – моя люба);
- can: *candan* – сердечно;
- can: *candanlık* – щирість;
- can: *canım* – (зверт.) кохана;
- can: *cani* – лиходій;
- can: *canice* – кримінальний;
- can: *caniyane* – вбивчий;
- can: *cankurtaran* – рятувальник;
- can: *cankurtaranlık* – порятунок, рятувальний.

У структурі цього комплексного гнізда ми спостерігаємо різні складові елементи, які передбачають номінацію виключно позитивних конотацій. Серед цих складових компонентів можна виділити лексеми, що позначають поняття щастя, радості, доброзичливості, відвертості та любові. Така семантична спрямованість концепту дозволяє визначити його позитивний характер та роль у мовленнєвому спілкуванні, який сприяє побудові гармонійних відносин та позитивного сприйняття дійсності.

У складі дериваційного поля синоніма *can* можна виділити найчисельніший компонент, а саме гніздо з вершиною *canlanma*:

- can: *canlandırıcı* – життєдайний;
- can: *canlandırıcılık* – стан збудження;
- can: *canlandırılma* – відродження, пробудження;
- can: *canlandırılmak* – відродитися;
- can: *canlandırım* – оновлення, реставрація;
- can: *canlandırma* – оживлення, анімація;
- can: *canlandırmak* – оживити;
- can: *canlanmak* – оживати.

Таким чином, при аналізі компонентів дериваційного поля, побудованого на основі вершини *canlanma* в турецькій мові, було виявлено, що в цьому полі містяться деривати, які вказують на різноманітні процеси, що пов'язані з поняттями "життя" або "оживлення". Це свідчить про широкий спектр виразів та слів, які використовуються для вираження цих концепцій в мові. Аналіз цього дериваційного поля допомагає краще розуміти, яким чином поняття "життя" та "оживлення" відображаються та репрезентуються в турецькому мовленні та як вони взаємодіють з іншими лексичними одиницями в цьому контексті.

Поза зазначеними вище дериватами, у дериваційному полі цього концепту ми також виявили інші лексеми, що мають корені в гніздах *can*, *canlı* та *cansız*. Вони відображають різні аспекти життя, живі та неживі об'єкти, а також відношення до цих понять в турецькій мові. Розглядаючи всі ці деривати разом, ми можемо краще

зрозуміти, як концепт "життя" і його антоніми "живий" і "неживий" відображаються у мовленні та як вони взаємодіють у мовному середовищі:

- can: *canlı* – жива істота, сповнений життям;
- can: *canlılık* – анімізм, релігійний погляд, який вважає, що незалежна духовна істота перебуває в людях і природних об'єктах.
- can: *canlılık* – життя, існування;
- can: *cansız* – слабкий, безсилий;
- can: *cansızlaşma* – послаблення, омертвіння;
- can: *cansızlaşmak* – ставати слабким, неживим;
- can: *cansızlaştırmak* – зробити неживими, омертвити;
- can: *cansızlık* – безжиттєвість;
- can: *cansiparane* – з великої відданістю, безкорисливо.

Лексеми, які мають корені *can* і *canlı*, містять компонент "життя" у своїх значеннях, вказуючи на позитивні аспекти. З іншого боку, одиниці, що утворені від слова *cansız*, мають негативні конотації, вказуючи на аспекти, пов'язані з гибеллю, слабкістю, безжиттєвістю. Ця різниця в значеннях підкреслює семантичну різноманітність обраного нами концепту.

Під час нашого дослідження також було виявлено, що похідні слова, які виникають від синонімічних лексем *gönül*, *can*, *ruh*, зазвичай містять позитивні конотації, такі як любов, щирість, відданість, бадьорість тощо. Однак важливо відзначити, що існують дефініції та використання цих слів, які можуть включати ознаки, які суперечать позитивним визначенням. Це свідчить про різноманітність та контекстуальну природу цих лексем у турецькій мові, де вони можуть набувати різних сенсів та відтінків залежно від контексту та специфічних використань.

Отже, після проведення аналізу дериваційного поля, було виявлено, що ця структура налічує 54 лексеми, які відводяться основним словам, що представляють концепт, обраний для нашого лінгвістичного дослідження. Цей аналіз відкриває інсайт у структуру та внутрішні зв'язки дериваційного поля, що пов'язане з концептом ДУША в турецькій мовній картині світу.

Ця структура виявилася складною та багатогранною, відображаючи різні аспекти та семантичні нюанси обраного концепту. Подальший глибокий семантичний аналіз цієї системи дериваційного поля дозволить більш точно визначити когнітивні аспекти та характеристики цього концепту. Окрім цього, цей аналіз може послужити основою для подальших лінгвістичних та когнітивних досліджень, спрямованих на розкриття багатогранності концепту ДУША у турецькій мовній картині світу та його взаємодії з іншими концептами.

Наступною складовою номінативного поля концепту ДУША в турецькій мовній картині світу є фразеологічне субполе, що є важливим компонентом мовної системи будь-якої мови, яка відображається у великій кількості фразеологізмів та виразів. Це унікальна сфера, де мовні одиниці приймають специфічні значення та використовуються в певних контекстах, часто несподіваних та непрямих. Фразеологічні вирази часто мають свою власну лексичну та граматичну структуру, і вони вирізняються своєрідністю в мовленні.

Фразеологічне субполе номінативного поля – це система, де фразеологізми об'єднуються за певними семантичними, тематичними або лексичними ознаками. Ця структурована система допомагає збагачувати виразність мовлення та розширювати можливості виразити думки та почуття людини. Вивчення фразеологічного субполя номінативного поля відкриває широкий пласт виразів, що виражають культурні, історичні та соціокультурні аспекти суспільства. Такі вирази є важливим аспектом мовної інтеграції та сприяють кращому розумінню комунікативних контекстів.

Відомо, що матеріальне та духовне життя народу — це невичерпне джерело фразеотворення й водночас екстралінгвальна площина, на якій об'ємніше зображено й мовні цінності. Стійкі вислови, лаконічно й образно передаючи "великі мисленнєві маси", створюють фразеологічну картину світу, що містить низку рівнів. (Потебня, 1993, с. 41)

М. Демський (1994) запропонував систематизацію фразеологічних одиниць на основі їхнього характеру значень та функцій у реченні, розглядаючи їх у такій категорійній класифікації: іменникові, займенникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові та вигуківі.

Є. Конопленко (1983) зазначає, що теорія співвіднесеності фразеологічних одиниць і слова дала змогу виділити специфічні особливості фразеологізмів як якісно нових мовних одиниць. Фразеологічне значення в них виникло наслідком метафоричного переосмислення вільного словосполучення. Відбулася повна або часткова втрата граматичних категорій, притаманних словам – компонентам ФО, що, в свою чергу, спричинило зміни їх синтаксичної сполучуваності та характеру виконуваної ними синтаксичної функції.

За Ю. Прадідом (2006), з погляду співвіднесеності з частинами мови всі фразеологізми умовно можна поділити на дві великі групи: 1) фразеологізми, категорійні властивості яких визначаються порівняно легко за допомогою граматично опорного компонента (здебільшого це фразеологізми, граматичним стрижнем яких є іменники та дієслова); 2) фразеологізми, що мають категорійні ознаки двох і більше частин мови, через що їм властива розпливчастість меж (здебільшого це фразеологізми, у яких важко або зовсім неможливо вирізнити граматично домінуючий компонент). Також лінгвіст зазначає, що більшу частину фразеологічного складу мови можна згрупувати в такі семантико-граматичні типи або розряди: іменникові (субстантивні), прикметникові (ад'єктивні), дієслівні, прислівникові (адвербіальні) та вигуківі.

Звернути увагу також потрібно на метод аналізу фразеологічних номінацій та аналіз асоціативного поля. Лексема, яка номінує концепт, може бути використана в складі фразеологізму. У цьому випадку фразеологізм також входить у номінативне поле відповідного концепту, а аналіз значення фразеологізму дозволяє встановити певні ознаки відповідного концепту. Асоціативне поле концепту утворюється сукупністю асоціатів на стимул – ключову лексему-репрезентант концепту. Асоціативне поле формується в результаті обробки результатів вільного або спрямованого асоціативного експерименту. (Попова, Стернін, 2007, с. 129-130)

Звернемо увагу на те, що під час проведення нашого наукового дослідження були використані методи аналізу, такі як побудова лексико-фразеологічних та дериваційних полів. Ці підходи дозволяють вивчати концепт ДУША у турецькій мовній картині світу на глибокому та структурованому рівні. Наше дослідження

спрямоване на розкриття всіх можливих аспектів та проявів цього концепту з метою отримання нових знань та розширення розуміння ролі душі в мовному та культурному дискурсі.

Під час пошуку матеріалу для створення лексико-фразеологічного поля виокремлено особливості експлікації концепту ДУША в турецькій мовній картині світу. Аналіз фраземних одиниць розкриває багатогранність сприйняття турками поняття "душа" та підкреслює його глибоке значення в контексті культури та світосприйняття турецького народу. Наше дослідження спрямоване на вивчення та розкриття взаємозв'язків між концептом ДУША та турецьким життям, що сприяє глибшому розумінню впливу цього концепту на культурні аспекти та ідентичність турецького народу.

При подальшому аналізі вживання слова "gönül" у фразеологічному аспекті, можна спостерігати, що воно виступає як об'єкт, що піддається різним маніпуляціям та впливам з боку певної особи. Це вказує на наявність певної функції контролю та влади людини над досліджуваним концептом у контексті фразеології. Іншими словами, фразеологізми за участю слова "gönül" свідчать про важливість індивідуального впливу на почуття, емоції та ставлення до певних концептів. Аналіз таких виразів допомагає розкрити специфіку взаємодії людини з цим концептом у мовному спілкуванні та в контексті культурних нюансів (Додаток В): *gönlü olmak* – "відчувати сильну любов до когось"; *gönlü bulanmak* – "сумніватися"; *gönlü çekmek* – "заздрісно бажати"; *gönlü çelinmek* – "спокушатися"; *gönlü çökmek* – "втрачати життєві сили", "залишитись із розбитим серцем"; *gönlü ile oynamak* – "гратися із чийось серцем", "вдавати, що любиш когось"; *gönlü kalmak* – "залишатися готовим до чогось", "ображатися"; *gönlü kanmak* – "бути задоволеним, спокійним"; *gönlü kararmak* – "не мати бажання мирських задоволень", "зневіритися"; *gönlü kaymak* – "бути схильним кохати"; *gönlü kırılmak* – "сумувати, засмучуватися"; *gönlü olmak* – "палко бажати чогось"; *gönlü razı olmamak* – "зовсім нічого не бажати"; *gönlü takılmak* – "цікавитися чимось"; *gönlü varmamak* – "не бажати", "не хотіти", "вагатися"; *gönlünde kalmak* – "залишати щось у своєму серці", "не досягти бажаного"; *gönlünden geçirmek (veya geçmek)* – "бажати, щоб щось сталося",

"думати"; *gönlünden kopmak* – "відірвати від серця"; *gönlüne dođmak* – "зароджуватись усередині"; *gönlüne dokunmak* – "турбуватися"; *gönlünü çelmek* – "здобути чиюсь прихильність, симпатію", "переконати", "перетягнути на свій бік"; *gönlünü düşürmek* – "закохатися"; *gönlünü etmek (veya yapmak)* – "догоджати комусь"; *gönlünü hoş etmek* – "задовольняти когось"; *gönlünü kaptırmak* – "закохатися"; *gönlünü karartmak* – "пригнічувати"; *gönlünü pazara çıkarmak* – "виставити душу на продаж (бути разом з тим, кого не кохаєш)"; *gönlünü serin tutmak* – "бути холоднокривним"; *gönlünü söndürmek* – "кривдити"; *gönlünü yaralamak* – "ранити чиюсь душу"; *gönül (veya kalp) kırmak (veya yıkmak)* – "розбити чиесь серце"; *gönül açmak* – "відкривати душу"; *gönül akıtmak* – "дарувати любов"; *gönül almak (veya gönlünü almak)* – "завоювати чиесь серце"; *gönül avlamak* – "отримати чиюсь прихильність"; *gönül avutmak* – "радувати душу"; *gönül bağlamak* – "зв'язувати серця"; *gönül bulandırmak* – "тривожити душу"; *gönül çekmek* – "бути закоханим"; *gönül eğlendirmek* – "виявляти інтерес", "добре проводити час"; *gönül gezdirmek* – "міркувати над чимось"; *gönül indirmek* – "задовольнитися тим, що не влаштовує"; *gönül kocatamak* – "залишатись сильним", "не падати духом"; *gönül koymak* – "ображатися"; *gönül okşamak* – "порадувати когось", "робити комплімент"; *gönül vermek (veya bağlamak)* – "віддати комусь своє серце", "кохати когось"; *gönül yakmak* – "палити серце", "доводити до непритомності"; *gönül yıkmak* – "розбити чиесь серце"; *gönülden çıkarmak* – "втрачати інтерес", "ігнорувати"; *gönülden çıkarmamak* – "не бути спроможним позбавитися думки про когось або про щось", *gönülden irak olmak* – "бути позбавленим кохання" (*Büyük Türkçe Sözlük*, с. 1403-1408).

Отже, фразеологізми, які містять слово "gönül", у турецькій мові є багатозначними та імлікують різні конотації та семантичні нюанси. Під час аналізу деяких з них було виявлено, що душу або серце можна "розбити", "подарувати", "тривожити", "віддати", "радувати", "розкрити" тощо. Це свідчить про те, що індивід владний впливати на стан душі іншого, дарувати щастя або, навпаки, завдавати болю.

Окрім цього, у ході нашого дослідження було виокремлено низку сталих виразів та словосполучень, головним компонентом яких є лексема "gönül" (Додаток

Г): *gönlü bol* – "щедро душа"; *gönlü gani* – "добра душа"; *gönlü kara* – "зла душа"; *gönlü tok* – "самодостатня душа"; *gönlü yaralı* – "той, кому не відповідають взаємністю"; *gönlü zengin* – "щедро душа"; *gönül avcısı* – "залицяльник", "спокусник"; *gönül bağı* – "узи кохання"; *gönül belâsı* – "душевний біль"; *gönül birliği* – "єдність душ"; *gönül borcu* – "душевний борг"; *gönül borçlusu* – "той, хто дуже вдячний"; *gönül çöküşü* – "падіння духа"; *gönül darlığı* – "нудьга"; *gönül dilencisi* – "людина, яка терпить будь-яку поведінку свого коханого"; *gönül eğlencisi* – "щось, що розважає людину"; *gönül eri* – "толерантна та надійна людина"; *gönül ferahlığı* – "душевний спокій"; *gönül hoşluğu* – "душевне задоволення"; *gönül maskarası* – "той, хто через кохання потрапляв у смішні ситуації"; *gönül meselesi* – "любовні справи"; *gönül okşayıcı* – "душевний"; *gönül rahatlığı* – "душевний спокій"; *gönül rızası* – "душевна згода"; *gönül tokluğu* – "повнота серця"; *gönül uğrusu* – "той, хто знає, як завоювати чиєсь серце"; *gönül yarası* – "душевний біль".

У турецькій мові слово "gönül" може поєднуватися з різними прикметниками для вираження різних характеристик та станів. Аналіз лексико-семантичного поля концепту ДУША дозволив виокремити основні конотації поняття "душа" у турецькій мові (Додаток 4):

- 1) позитивна конотація: *mutlu gönül* – "щаслива душа"; *temiz gönül* – "чиста душа"; *sakin gönül* – "спокійна душа"; *rahat gönül* – "спокійна душа"; *sevgi dolu gönül* – "душа, сповнена любов'ю"; *açık gönül* – "відкрита душа"; *sıcak gönül* – "тепла душа"; *iyi gönül* – "добра душа"; *minnettar gönül* – "вдячна душа"; *umutlu gönül* – "душа, сповнена надією";
- 2) негативна конотація: *üzgün gönül* – "засмучена душа"; *kırık gönül* – "розбита душа"; *hüzünlü gönül* – "сумна душа"; *hasta gönül* – "хвора душа"; *endişeli gönül* – "стривожена душа"; *kapanmış gönül* – "закрита душа"; *iç karartan gönül* – "змучена душа"; *kıskanç gönül* – "зздрісна душа"; *kızgın gönül* – "зла душа"; *bıkkın gönül* – "стомлена душа"; *sert gönül* – "сувора душа"; *yaralı gönül* – "поранена душа";
- 3) емотивний параметр: *neşeli gönül* – "весела душа"; *melankolik gönül* – "меланхолічна душа"; *korkmuş gönül* – "налякана душа"; *heyecanlı gönül*

– "схвилювана душа"; *coşkulu gönül* – "піднесена душа"; *umutsuz gönül* – "втрачена душа"; *duygusal gönül* – "сповнена емоцій душа"; *hayran gönül* – "здивована душа"; *korkusuz gönül* – "безстрашна душа"; *meraklı gönül* – "зацікавлена душа";

4) любовний аспект: *aşık gönül* – "закохана душа"; *romantik gönül* – "романтична душа"; *sadık gönül* – "вірна душа"; *sevgi dolu gönül* – "сповнена любов'ю душа"; *aşkla dolu gönül* – "сповнена любов'ю душа"; *sıcak gönül* – "палка душа".

Один із способів вивчення концептів полягає в аналізі паремійного субполя, яке представляє собою набір загальноприйнятих висловів, прислів'їв та приказок, що використовуються для вираження певних ідей та цінностей у мові та культурі. Важливою перевагою аналізу паремій є можливість розкрити та зрозуміти культурні особливості, цінності, стереотипи та думки народу через вивчення висловів, які вони вважають найбільш актуальними та значущими. Аналіз паремій надає можливість спостерігати за тим, як концепти втілюються в мовному виразі та як вони розуміються у певній культурі, а також сприяє вивченню еволюції та змін в сприйнятті певних ідей у різних історичних періодах.

Аналізуючи менталітет етносу на різних рівнях мовного вираження, необхідно детально вивчати ідіоматику мови. Паремія як одиниця вираження є найбільш специфічною та етнічною особливістю мови, і її вивчення дає унікальну інформацію про носіїв мови, їхню культуру та історію. Паремійні утворення дозволяють глибоко зануритися у спосіб мислення та менталітет тієї чи іншої країни. Як аксіоматично важливі цінності, паремії в лаконічній мовно-метафоричній формі становлять основну частину максиматичного судження, в якому міститься ціннісне узагальнення об'єктивної дійсності, визначеної людьми, і в якому простежуються відповідні контрасти національного способу мислення. (Юськів, 2013)

Важливість цього шару мови в контексті сучасного антропоцентризму важко переоцінити. Концептуальне профілювання є специфічним методом формування мовної репрезентації в мові. Дослідник А. М. Приходько (2008) стверджує, що "це пов'язано з дискурсивною діяльністю людини, що визначає її суб'єктивне й

об'єктивне ставлення до концепту і, відповідно, конкретно відтворює його, повторюючи вторинну номінацію як об'єкт відображення" (с. 110). При цьому цей учений також стверджує, що такий творчий процес завжди має враховувати наявність фундаментальних положень цього процесу. Профілювання – це трансформаційне вираження поняття в асоціативній сфері індивіда, за якого він знаходить або приписує поняттю додаткові чи нові характеристики.

Профілізують концепти шляхом представлення наявних у мові так званих "потенційних можливостей концепту", що зводиться до роботи з великою кількістю різного роду текстів та контекстів дискурсу. Аналіз паремій є одним з прийомів, за рахунок якого здійснюється подібна дискурсивна профілізація концептів. (Приходько, 2008, с. 110)

Паремійне поле концепту "gönül" у турецькій мові охоплює широкий спектр висловів, таких як прислів'я, приказки та афоризми, які містять у собі цей термін або мають прямий зв'язок з ним. У ході нашого дослідження було аналізовано ряд прикладів паремій, що стосуються лексеми "gönül," і як ці вирази відображають глибокий культурний та психологічний контекст, в якому функціонує цей концепт. Паремії є важливим елементом вивчення мовної картини світу, оскільки вони відображають традиції, цінності та способи мислення суспільства, в якому вони використовуються:

- сильне бажання: *Gönül ister ki, o dağları deler.* – Серце бажає пройти через гори. *Gönül vermek istiyorum.* – Я хочу віддати свою душу. *Gönül istediği gibi olmalı.* – Повинно бути так, як забажає душа. Ці паремії імплікують сильне бажання або рішучість досягти певної мети, навіть якщо це вимагає великих зусиль.
- конфлікт і суперечка: *Gönül gönüle karşıdır.* – Серце проти серця. *Gönül çatışması çözülmedi.* – Суперечка між душами не вирішена. *Gönül hoş değilse dil de hoş olmaz.* – Якщо душа не задоволена, то й розмова не буде приємною. Паремія наголошує взаємозв'язок між почуттями та мовою. Кожне з цих паремійних утворень вказує на конфлікт і суперечку між двома людьми. *Gönül*

- kırmadan dil öğren.* – Шукай спільну мову без образ. Паремія підкреслює важливість уміння знаходити компроміс без створення конфлікту.
- щастя: *Gönül hoş, keyif peşinde.* – Якщо душа задоволена, то буде радість. Ця паремія говорить про те, що коли людина відчуває щастя в душі, радість приходить сама. *Gönül coştı mı yüz parlar.* – Якщо душа розквітла, обличчя сяє. *Gönül mutluysa dünya güzeldir.* – Якщо душа щаслива, світ чудовий. *Gönül neşeliyse yüz güler.* – Якщо душа щаслива, то і обличчя сяє радістю.
 - кохання: *Gönül ister ki, seninle olmak.* – Душа бажає бути з тобою. *Gönül verdim sana, artık senindir.* – Я віддав свою душу тобі, тепер вона твоя. *Gönül sevdi mi, her şey güzel görünür.* – Коли душа кохає, усе навколо стає прекрасним. Ці паремії описують ідеї про важливість та складнощі взаємин з коханою людиною.
 - біль: *Gönül yarası kanar, yavaş yavaş kapanır.* – Душевна рана кровоточить, а потім поступово заживає. *Gönül gözü yaşlıdır.* – досл. Око душі сповнене сльозами. *Gönül kırık cam gibidir, kolayca parçalanır.* – Душа, як скло, легко розбивається. Ці паремії розповідають про біль, горе та важкі моменти у житті людини.
 - співчуття: *Birinin acısını, gönlüyle çekmek.* – Відчувати біль когось власною душею. Цей вираз підкреслює співчуття та розуміння чужої скорботи чи болю. *Gönül gözüyle bakmak.* – Дивитися очима душі. Паремія вказує на важливість сприйняття не лише зовнішнього вигляду, а й внутрішніх переживань людини.

Наряду зі згаданими паремійними групами зустрічаються і інші утворення, які характеризують душу як сенсорний механізм сприйняття навколишнього світу. Варто зазначити, що прислів'я, які визначають перцептивне значення слова "душа", використовують поняття слуху та переважно зору. Прислів'я такого типу зазвичай містять поняття душі в значенні серця:

Gözden irak olan gönülden de irak olur. – Чого очі не бачать, того і серцю не жаль.

Kulak işitirse gönül bilir, göz sevgilisini görünce coşkunluk gelir. – (досл. Якщо вухо чує, серце знає, а коли око бачить коханого, приходиться щастя) – Інтуїція та внутрішнє почуття можуть бути надійнішими, ніж те, що ми сприймаємо органами чуття.

Gözle gönül hile götürmez. – (досл. Очами серце не обманеш) – Бути чесним із самим собою є надзвичайно важливим, не можна обманювати свої емоції або відчуття.

Göz gördü gönül sevdi benim ne günahım var? – (досл. Бачило око, любило серце, у чому ж мій гріх?) – Людина не завжди може контролювати свої почуття до того, кого вона кохає.

Göz görmezse gönül sevmez. – (досл. Якщо очі не бачать, серце не любить) – Для того, щоб кохати когось, необхідно бачити його та бути поряд.

Göz görmeyince gönül katlanır. – (досл. Коли око не бачить, серце терпить) – Якщо людина не бачить когось, то може пережити відсутність того, кого вона кохає.

Gönül gözden su içer. – (досл. Душа п'є воду з ока) – Отримати враження, емоції та почуття можна через очі.

Gönül taşla kırılmaz, sesle kırılır. – (досл. Серце розбивають не каміння, його розбивають голоси) – Слова можуть завдати значно більшої шкоди або вразити людські почуття сильніше, ніж фізична травма чи матеріальні втрати.

İyi söz gönlün yaylasıdır. – (досл. Добрі слова – це плато серця) – Добрі та лагідні слова можуть надати затишку, радості та спокої людському серцю

Паремії, що містять слово "душа", є важливим аспектом у вивченні емоційного спектру в лінгвістиці та фразеології. Вони розкривають комплексний характер емоцій та почуттів, які виникають у людини в різних життєвих ситуаціях. Ці паремії існують не лише для виразного вираження емоцій, але й для розуміння внутрішнього світу людини, її реакцій на події та ставлення до них:

Gönlüyle gelen tez gider. – (досл. Хто із серцем приходиться, той швидко йде) – Людина, яка приходиться із щирістю та відкритістю, зазвичай швидко досягає своєї мети або отримує те, що вона бажає.

Kötünün gönlü büyük olur. – (досл. Зла душа стає великою) – Навіть у душі людини, яка вчиняє погані дії або має негативні якості, може бути місце для добрих почуттів.

Gönlünü yüce tutan erde devlet olmaz. – (досл. Той, хто має добре серце, не буде на чолі держави) – Людина, яка має велике серце, дбає про внутрішню гідність, високу мораль і духовний розвиток, може бути менш схильною до прагнення до влади або політичного впливу.

Kişide gönül olmaz. – (досл. У людини немає душі) – Людина, яка не має "душі" в моральному або етичному сенсі, може бути безжалісною, холодною або беземоційною.

Alçak gönül, yüce devlettir. – (досл. Смиренність – це велика держава) – Скромність, смирення та відсутність надмірної гордості можуть бути важливими якостями для лідерів великих держав.

Gönül ferman dinlemez. – (досл. Душа наказів не слухає) – Людські почуття та емоції іноді суперечать раціональній думці чи об'єктивним вимогам.

Gönül verme evliye eve gider unuttur. – (досл. Не віддавай свою душу одруженому, він піде додому і забуде) – Відносини з одруженими людьми, зазвичай, не мають майбутнього та можуть завершитися розчаруванням.

Gönül kimi severse güzel odur. – (досл. Кого серце любить, той прекрасний) – Кожна людина може бути привабливою для когось, хто полюбив її.

İki gönül bir olunca (olursa) samanlık seyran olur. – (досл. Коли дві душі зливаються в одну, то навіть сільський сінник стає місцем для святкувань) – Ідея щасливих та гармонійних відносин між двома людьми, які відчують глибоке почуття кохання один до одного.

Deniz dalgasız olmaz, gönül sevdasız olmaz. – (досл. Море не може бути без хвиль, серце не може бути без любові) – Подібно до того, як море має хвилі, серце людини завжди має мати почуття кохання або пристрасті.

El(in) vergisi, gönül(ün) sevgisi. – (досл. Податок для руки, кохання для серця) – Подібно до того, як руки повинні виконувати працю або робити внесок у суспільство, серце повинно виражати кохання.

Gözel güzel değil, gönül seven gözeldi. – (досл. Не той гарний, хто гарний ззовні, а той гарний, хто кохає) – Справжня краса полягає в любові та відданості, а не в зовнішньому вигляді.

Her yiğidin gönlünde (her gönülde) bir arslan yatar. – (досл. Лев є в серці кожного сміливця) – У кожної сміливої або рішучої людини є потенціал для відваги подібно до властивостей лева, який в турецькій культурі асоціюється із силовими рисами.

Er (vücut) kocar, gönül kocamaz. – (досл. Тіло старіє, але душа ніколи не старіє) – Фізичне тіло людини старіє з часом, але її душа, або внутрішній світ, залишається незмінним та вічним.

Evladı (oğlumu) ben doğurdum, amma gönlünü ben doğurmadım. – (досл. Я народила дитину, але не народила його серця) – Батьки не можуть контролювати чи впливати на внутрішні почуття, характер та внутрішній світ дитини.

Gönül umduğuna küser. – (досл. Душа ображається на те, на що сподівалась) – Людина має керуватися реалістичним підходом до життя, оскільки надії та очікування не завжди виправдовуються.

Gönül zararlıkta gezmez. – (досл. Душа не блукає серед небезпек) – Людина має стежити за своїм серцем та уникати небезпечних ситуацій або шкідливих відносин.

Gözyaşı gönül yasını siler. – (досл. Сльози змивають скорботу душі) – Вираження негативних емоцій може допомогти полегшити біль чи траур, який відчуває душа.

Gönül kendi işiyle akşam etmez. – (досл. Душа не може завершити свої справи до вечора) – Внутрішні почуття та емоції не завжди підконтрольні раціональному розуму.

Gönül (insan) ummadığı yere küser. – (досл. Серце людини ображається в незапланованому місці) – Людина може реагувати на різні ситуації або події, навіть якщо вони не були передбачені.

Gönül cenneti ister ama günah koymaz. – (досл. Душа бажає раю, але не приймає гріха) – Багато людей мріють про щасливе і безгрішне життя, але не завжди вдається уникнути помилок чи гріхів.

Gönlün ağzı dili yoktur. – (досл. Душа не має мови) – Почуття та емоції, які відчуває людина, не завжди можуть бути висловлені словами.

Також існують паремії з використанням слова *gönül*, які описують духовний світ людини, її думки та світогляд:

Gönül yapmak arş yapmakdur. – (досл. Зробити радість душі – це як зробити радість небесам) – Дарувати радість і щастя іншим людям є дуже важливим та цінним, подібно до того, як це було б, якщо люди могли б дарувати радість небесам або вищим силам.

Gönül Hak binasıdır. – (досл. Серце - це храм істини) – Внутрішній світ людини, а саме її серце та душа, є місцем істини, моральної чистоти та духовного розвитку.

Gönül gönüle köprüdür. – (досл. Душа – це міст між серцями) – Почуття кохання та співчуття можуть створювати зв'язок між людьми, дозволяючи їм спілкуватися та розуміти одне одного на духовному рівні.

Gönülden gönüle (kalpten kalbe) yol vardır. – (досл. Існує шлях від душі (серця) до душі (серця)) – Спілкування та зв'язок між людьми можуть бути настільки глибокими, що можуть відбуватися на духовному рівні.

Gönül hoşluğuyla olur ibadet. – (досл. Поклоніння відбувається із задоволеною душею) – Справжнє поклоніння або релігійна віра повинні відбуватися з глибоким внутрішнім покоем і відданістю, а не лише формально.

Arslan postunda, gönül dostunda. – (досл. Лев у шкурі і друзі в душі) – Справжні друзі завжди підтримують один одного, незалежно від обставин, подібно до того, як лев захищає свою шкуру.

Gönül dostunu tanır. – (досл. Душа впізнає друга) – Серце людини може відчутти та впізнати істинного друга чи близьку людину навіть без слів або зовнішніх ознак.

Allah herkesin gönlüne göre verir. – (досл. Бог дає кожному відповідно до його душі або бажань) – Бог дарує кожній людині те, що відповідає її потребам та бажанням, адже кожна людина має свій власний шлях та долю.

Gönül yiken (yikan) Tanrı'ya irmez. – (досл. Забруднена душа не досягне Бога) – Для того, щоб наблизитися до Бога або досягти духовного спокою, людина повинна зберігати чистоту власного серця та душі.

Bin gönülü yıkmak kolay, fakat birini yapmak zordur. – (досл. Легко руйнувати тисячу сердець, але важко створити одне) – Завдати шкоду або зруйнувати щось завжди легше, ніж відновити втрачене.

Окрім вищеперелічених паремій, до номінативного поля концепту належать також інші елементи, що об'єктивують душу з точки зору ставлення та поведінки людини в житті, її соціальної позиції, а також її спектру емоційних і релігійних аспектів. Паремії, що експлікують душу, тією чи іншою мірою знаходяться на периферії, оскільки описують душу людини через перенесення певних аспектів і характеристик на частини тіла, предмети й події, що свідчить про те, що ці паремії опосередковано належать до номінативної сфери інших елементів турецького концептуального поля.

Отже, під час проведення аналізу фразеологічних і тлумачних словників, інтернет-ресурсів, художніх творів у прозовій та віршованій формі, а також наукових статей, було виявлено загалом 269 лексичних одиниць, що складають номінативне поле концепту ДУША в турецькій мовній картині світу. Ці лексичні одиниці стали основою для побудови когнітивної структури обраного концепту та визначення його значущості в контексті турецької культури та мови.

2.3 Висновки до розділу 2

1. У цьому розділі було розглянуто концепт ДУША як об'єкт лінгвістичного дослідження. Душа є складним і багатогранним поняттям, яке відображає як філософські, релігійні, так і культурні аспекти. Вивчення цього концепту у лінгвістиці дозволяє розкрити, як мова відображає та виражає різні аспекти душі в різних культурах та мовах.
2. У ядерній зоні номінативного поля обраного нами концепту зосереджено ключові лексеми, що найбільше відображають суть та значення поняття

"душа" в турецькому мовному середовищі, зокрема *ruh*, *can*, *iç*, *duygu* та інші.

3. У турецькій мові паремійне субполе концепту GÖNÜL багатогранне та багатоаспектне. Воно налічує різноманітні паремії та фразеологізми, які відображають різні аспекти емоцій, відносин і психологічного стану людини. Паремійні вирази на основі лексеми "gönül" можуть описувати зусилля людини завоювати чиюсь симпатію чи любов, внутрішній комфорт і легкість, почуття болю та смутку. Аналіз паремійних утворень свідчить про важливість прояву емоцій та розвиток відносин для турецького суспільства та відображає глибокі психологічні аспекти людського життя.
4. Аналіз лексико-семантичного поля концепту GÖNÜL дає змогу встановити, що обрана нами лексема містить як позитивні, так і негативні конотації, а також параметри емотивні параметри.
5. Таким чином, у ході нашого дослідження було проведено аналіз номінативного поля концепту ДУША і виявлено, що це поле містить 269 лексичних одиниць. Для аналізу були використані різноманітні джерела, такі як ідіоматичні та тлумачні словники, статті та електронні ресурси, щоб систематизувати та проаналізувати обраний лексичний матеріал. Важливо відзначити, що обсяг нашого дослідження не є вичерпним, і існують можливості для подальшого розвитку цієї теми в рамках дослідження турецької мовної картини світу. Наша робота відкриває шлях для подальших досліджень та допоможе краще розуміти, як концепт ДУША інтегрується в культурні та мовні аспекти турецького суспільства.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Концептологія – це сучасна галузь мовознавства, яка ставить людину в центр свого дослідження, відзначаючи важливість ментальних концепцій для розуміння культури та мови. Ментальні концепції визначаються концептологією як ключові складові нашої свідомості. Вони є внутрішніми ментальними одиницями, які допомагають розуміти та інтерпретувати навколишній світ. Концепти можуть бути різні за типологією та особливостями, і вони формуються внаслідок взаємодії індивідів з їхнім соціокультурним середовищем.
2. Одним із ключових моментів є те, що концепти відображають характерні риси культури народу і є своєрідними "константами" цієї культури. Вони допомагають розкрити специфіку мислення та сприйняття світу людьми з різних культур. Концептологія спрямована на вивчення та аналіз цих концептів, а також на розуміння того, як вони впливають на структуру та внутрішню логіку мови.
3. Основним "будівельним" блоком цієї системи є концепт, що класифікується як ментальна одиниця, яка відображається у нашій свідомості та впливає на наше сприйняття світу. Кожний народ має свою власну концептосферу, що включає сукупність реалій, що визначають основні риси його світогляду.
4. Один із ключових концептів в турецькій мові та культурі є аксіологічний концепт ДУША. Він визначається та розглядається через лексему *gönül*, яка є прямим номінантом цього концепту. У турецькій мові існують ще 14 лексем, які безпосередньо пов'язані з цим концептом та складають приядерну зону його значення: *can, dil, can kışı, derun, ervah, melekût, tayf, tin, hatır, iç, içeri, kalp, karın, sine*. Ці лексеми відображають важливі аспекти поняття "душа" у турецькій мовній картині світу.
5. Одним із етапів побудови ядра номінативного поля концепту є формування його периферії. Периферійна частина ядра концепту ДУША складається з 8

лексем: *ferah, sefa, huzur, his, duyu, sevgi, aşk, arzu*, які в певних контекстах можуть бути взаємозамінними.

6. Поняття душі у турків відображає важливий аспект турецької культури і релігійних уявлень. Душа в турецькому контексті визнається як невід'ємна частина людини, що наділена особливими якостями та можливостями. Турки вірять, що душа є ключовою складовою розуміння себе та світу навколо. Для багатьох турків іслам відіграє важливу роль у їхньому розумінні душі. Вони вірять у вічність душі, її відповідальність перед Аллахом та необхідність дотримання релігійних обов'язків для збереження чистоти душі.
7. Периферія номінативного поля містить менш типові та більш узагальнені конотації на позначення поняття *gönül*. Периферію обраного нами концепту становлять дериваційне, фразеологічне та паремійне поля. Для побудови дериваційного гнізда було обрано три основні лексеми: *gönül, can* і *ruh*. Загальна кількість утворених дериватів становить 53 лексичні одиниці. Кожне дериваційне гніздо є розгалуженою системою з ключовим словом-репрезентантом.
8. Наступним етапом є побудова фразеологічного поля концепту ДУША в турецькій мовній картині світу, у яке ввійшли 116 лексичних одиниць. Воно містить низку сталих словосполучень і виразів, що вказують на певну владу індивіда над душею. Наприклад, *gönlü akmak* – "відчувати сильну любов до когось"; *gönlü bulanmak* – "сумніватися"; *gönlü çekmek* – "зздрісно бажати"; *gönlü çelinmek* – "спокушатися"; *gönlü çökmek* – "втрачати життєві сили", "залишитись із розбитим серцем"; *gönlü ile oynamak* – "гратися із чийось серцем", "вдавати, що любиш когось"; *gönlü kalmak* – "залишатися готовим до чогось", "ображатися"; *gönlü kanmak* – "бути задоволеним, спокійним"; *gönlü kararmak* – "не мати бажання мирських задоволень", "зневіритися"; *gönlü kaymak* – "бути схильним кохати"; *gönlü kırılmak* – "сумувати, засмучуватися"; *gönlü olmak* – "палко бажати чогось" тощо. Загалом стійкі вирази на основі лексеми *gönül* позначають людські взаємовідносини, так як душа є джерелом почуттів і внутрішніх емоцій.

9. У ході дослідження було виявлено, що існує низка сталих двокомпонентних словосполучень, які описують людину з точки зору її характеру, наприклад: *gönlü bol* – "щедро душа"; *gönlü gani* – "добра душа"; *gönlü kara* – "зла душа"; *gönlü tok* – "самодостатня душа"; *gönlü yaralı* – "той, кому не відповідають взаємністю"; *gönlü zengin* – "щедро душа"; *gönül avcısı* – "залицяльник", *gönül borçlusu* – "той, хто дуже вдячний" тощо.
10. Одним із етапів була побудова паремійного поля концепту ДУША (60 лексичних одиниць), яке містить чисельні приказки та прислів'я, що містять побутово-емпіричне значення. Хоча зібраних лексичних матеріалів виявилось мало, вони є корисним підґрунтям для вивчення загальних лінгвістичних концепцій. Наприклад, за допомогою слова *gönül* можна описати сильне бажання та рішучість: *Gönül ister ki, o dağları deler.* – Серце бажає пройти через гори. Частотними є вислови, що містять у своєму значенні мотиви конфлікту та суперечки: *Gönül gönüle karşıdır.* – Серце проти серця. *Gönül çatışması çözümedi.* – Суперечка між душами не вирішена. Решта паремій має емотивне смислове навантаження, вони імплікують поняття любові, горя, щастя і т. д. Існують й інші форми, що характеризують душу як сенсорний механізм сприйняття навколишнього світу: *Gözden irak olan gönülden de irak olur.* – Чого очі не бачать, того і серцю не жаль. *Gözle gönül hile götürmez.* – (досл. Очами серце не обманеш) – Бути чесним із самим собою є надзвичайно важливим, не можна обманювати свої емоції або відчуття.
11. У ході нашого дослідження вербалізації концепту ДУША в турецькій мовній картині світу було проведено аналіз номінативного поля концепту і встановлено, що це поле налічує 269 лексичних одиниць. Для досягнення поставленої мети роботи було використано різноманітні джерела: ідіоматичні та тлумачні словники, статті та електронні ресурси. Цей аналіз допоміг систематизувати та детально проаналізувати обраний лексичний матеріал, що стосується поняття "душа" в турецькій мові.
12. Важливо зауважити, що обсяг нашого дослідження не є вичерпним, і в турецькій мові можуть існувати інші лексичні одиниці, пов'язані з

досліджуваним нами поняттям, які не були включені до нашого аналізу. Потенціал для подальшого дослідження в цій галузі є великим, і наша робота є ресурсом для майбутніх досліджень з метою визначити, як концепт ДУША фігурує в турецькому суспільстві. Наш аналіз може бути корисним фундаментом для майбутніх лінгвістичних досліджень та сприяти подальшому розвитку знань про мовну картину світу в турецькій мові.

ÖZET

"Konsept bilimi" veya "Kavram bilimi" olarak da bilinen Conceptology, bilişsel dilbilimin bir dalıdır ve halkın kültürünü ve düşünme biçimini (zihniyetini, mantalitesini) inceleyen önemli bir alanı temsil eder. Bu bilim dalı, göreceli olarak yeni bir alandır, ancak birçok dilbilimci tarafından önemli katkılar yapılmıştır. İnsan bilincinin zihinsel bir birimi olan "konsept" diğer adıyla "kavram", bu bilim dalının temel birimidir ve odak noktasını oluşturur.

Araştırmamızın konusu olarak GÖNÜL konseptinin incelenmesi oldukça ilginç ve önemlidir. Dilbilimsel çalışmalarda aksiyolojik (değerlendirme) kavramların incelenmesi, dilin derin yapısını ve bir toplumun kültürel değerlerini anlama açısından büyük önem taşır. GÖNÜL kavramı, Türk kültüründe ve dilinde önemli bir yere sahiptir ve insanların duygusal, ahlaki ve kültürel deneyimlerini yansıtır.

Araştırmamızın amacı, GÖNÜL kavramının Türkçede nasıl ifade edildiğini ve bu kavramın dildeki özelliklerini incelemektir. Bu tür bir çalışma, aksiyolojik kavramların dildeki yansımalarını ve kullanımını anlamamıza yardımcı olabilir. Sürekli örnekleme, alan modelleme ve kavramsal analiz gibi yöntemler kullanarak, GÖNÜL kavramının farklı kullanımlarını ve anlamlarını belirleyebilir ve bu kavramın kültürel bağlam içinde nasıl işlediğini daha iyi anlayabiliriz.

Bu araştırma, dilbilimcilerin ve kültüralistlerin, Türk kültürünün ve dilinin derinliklerine daha fazla ışık tutmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, bu tür çalışmalar dilin aksiyolojik boyutunu anlama açısından da önemlidir, çünkü dil, insanların değerlerini ve inançlarını ifade etmek için kullandığı temel bir araçtır. Bağlam içinde GÖNÜL kavramının nasıl işlediğini inceleyerek, Türk dili ve kültürü arasındaki etkileşimi daha iyi anlayabiliriz.

Tezimizin birinci bölümünde "konsept" kavramının incelenmesi, konsept biliminin teorik ve metodolojik temellerini oluşturur ve bu konsepti anlamak için farklı disiplinlerden gelen birçok perspektifi içerir. Bu yaklaşım, konseptin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü anlamak için önemlidir.

Sözcüksel, deyimsel ve pematik öğeler, dil düzeyinde kavramsal sözelleştirme yollarıdır. Bu nedenle kavramsal analiz bu öğelerin anlamlarının yakalanması ve yorumlanmasıyla ilgilidir. Bu analizin amacı kavramın modellenmesi ve diğer kavramlarla ilişkilerinin bulunmasıdır. Yalnızca her bir kelimenin anlamının açıklanmasıyla değil, aynı zamanda kavramsal alanın tamamı ve parçaları arasındaki ilişkiler de dikkate alınarak elde edilebilir.

Dil birimleri ortak anlamlara benzer anlamlar toplanarak bilişsel olarak yorumlanabilir. Toplanan dil materyalinde temsil edilen anlamların sıklığı bu süreçte tanımlanır. Bir özelliğin genel sayısına göre en sık görülen anlamları ve birim sayıları belirlenir. Her bir kavramın kavramsal özellikler hiyerarşisi, dil nesneleştirme öğelerinin anlamsal olarak yorumlanması yoluyla oluşturulmuştur.

Konseptlerin sınıflandırılması, günümüzde de önemini koruyan bir konudur. Araştırmacılar tarafından sıkça ele alınan konsept türlerinden biri evrensel konsepttir ve bu tür konseptler evrensel olarak sınıflandırılır. Çok çalışmada konseptler dilsel, felsefi, kültürel, dilsel-kültürel, sanatsal ve estetik kavramlar şeklinde sunulmaktadır.

Konseptlerin başka bir sınıflandırması daha vardır. İçerik olarak aşağıdaki konseptler ayırt edilir: kategorik, teosofik, teleonomik, antropokavramlar, psikolojik, mitolojik kavramlar, vb.

Batı medeniyetinde, bu konuyu gündeme getiren ilk düşünürler ve filozoflar Platon ve Aristoteles'dir. Konsept, zihinsel bir birim olmasına rağmen, merkezi bir alan ve çevresini kapsayan bir nominatif alan oluşturarak kolayca tanımlanabilir. Araştırmamızda, konsepti temsil eden anahtar kelime olarak "gönül" kelimesini seçtik. Sözlük terimleri ve türetme alanları kullanılarak GÖNÜL konseptinin çevresi oluşturuldu. Bu alanların analizi sırasında, GÖNÜL kavramının Türkler için çok yönlü ve önemli olduğu ortaya çıktı.

Çalışmamızın ikinci bölümünde GÖNÜL kavramının yalın alanının çekirdeğinin ve çevresinin oldukça geniş olduğu tespit edilmiştir. Alanın çekirdeğinde kavramı temsil eden ana kelime hariç 14 sözlük birimi bulunmaktadır. Seçtiğimiz kavramın çevresi çok sayıda deyim birimi, pemi ve sabit ifadelerle temsil edilmektedir. Bunlar arasında gönülün Allah'ın bir hediyesi, maddi olmayan bir öz, insan bedeninin ayrılmaz bir parçası olduğunu anlatan deyimsel oluşumlar hakimdir. Kavramın çevresel alanıyla ilgili analizimiz

sırasında, bağlama bağılı olarak çoğu durumda gönül sözcüğünü içeren paremlerin güçlü arzu, çatışma, aşk, acı veya diğer duygusal yönleri işaret ettiği bulunmuştur.

Hesaplamalarımıza göre, GÖNÜL konseptinin nominatif alanı 269 sözlük birimini içeriyor. Alınan malzeme hacmi tükenmediği için "Türk dili tablosunda GÖNÜL konsepti" konusu diğer gelecekteki çalışmalarda incelenebilir.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Безручко, Є. О., Ксьондзик Н. М., (2023). *Способи номінації концепту GÖNÜL у турецькій мовній картині світу*. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 17-19.
- Бойко, В. С. (1978). *Земні турботи: Поезії*. Харків: Прапор, 39.
- Воробйова, О. П. (2012). Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісник КНЛУ*, 17-27.
- Голобородько, К. Ю. (2002). Концепт "душа" в структурі духовного поля (на матеріалі поезії Олександра Олеся). *Південний архів. Філологічні науки*, XIV, 336-341.
- Демський, М. Т. (1994). *Українські фраземи і особливості їх творення*. Львів: Просвіта.
- Денисюк, Ж. З. (2017). *Аксіологічні концепти як змістова основа текстів постфольклору*. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Збірник наукових праць (Вип. XXXIX, 10-18). Київ: Міленіум.
- Дріч, Ю. С. (2014). Номінативне поле концепту "радість"/"печаль" в українській мові: етимолого-культурологічний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія "Проблеми граматики і лексикології української мови," 11, 22-26.
- Єрмоленко, А. М. (2002). Деонтологічна і телеологічна етики. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис. 1-10
- Жаботинська, С. А. (2009). Концепт / Домен: Матрична та мережева моделі. *Культура народів Причорномор'я*, 168 (Т. 1), 254-259.
- Історія європейської ментальності* за ред. П. Дінцельбахера. (2004). Львів: Літопис.
- Кавалеров, А. А. (2002). *Цінність у соціокультурній трансформації*. Одеса: Астропринт, 221.
- Кагановська, О. М. (2002). *Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя)*. Київ: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного університету.
- Колегаєва, І. М. (2018). Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці. *Записки з романо-германської філології*, 1, 121-127.
- Конопленко, Є. Г. (1983). Становлення фразеологічних одиниць, співвідносних за значенням з прислівником. *Українське мовознавство*, (Вип. 11), 25-30.

- Коржева, А. (2013). Концепт "душа" у трактуванні античної філософії. *Народознавчі зошити*, (4), 742-745.
- Космеда, Т. А. (2000). Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: ЛНУ імені І. Франка. 345 с.
- Кочерган, М. П. (2010). *Загальне мовознавство*. Київ: Академія.
- Лавриненко, А. О. (2023). *Філософія Мо-Цзи: перший супротивник конфуціанства*. У *Сходознавство. Актуальність та перспективи: матеріали доповідей IV Міжнародної науково-методичної конференції*, Харків, 24 березня 2023 р. (с. 194-195). Частина 1. Харків: Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди.
- Левчук, Л., Кучерюк, Д., & Панченко, В. (2000). *Естетика*. Вища школа. 399
- Манакін, В. М. (2011). *Мова і загальна симетрія універсуму*. *Мовознавство*, (3), 26-40.
- Мацюк З., & Фенко, М. (2020). Концепт "ДУША" в ареальній фразеології. *Studia Ukrainica Rosnaniensia*, 8(1), 127-138. <https://doi.org/10.14746/sup.2020.8.1.12>
- Ніконова, В. Г. (2008). *Трагедійна картина світу у поетиці Шекспіра*. Дніпропетровськ: Видавництво ДУЕП.
- Ортега-и-Гассет, Х. (1991). *Что такое философия?* М.: Наука.
- Підлісний, М. М. (2020). *Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення*. Дніпро: Біла К. О.
- Платон. (2000). *Держава* (пер. з дав.-гр. Д. Коваль). К.: Основи.
- Плотнікова, Н. (2013). Алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту. *Studia Ukrainica Rosnaniensia*, 1, 165. doi:10.14746/sup.2013.1.21
- Потебня, А. А. (1993). *Думка й мова*. Київ: Синто.
- Прадід, Ю. Ф. (2006). Значення фразеологізму та його тлумачення в словнику (на матеріалі іменникових фразеологізмів). Сімферополь: Еліньо, 76-80.
- Приходько, А. М. (2008). *Концепти та концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики*. Запоріжжя: Прем'єр.
- Пустовіт, Л. О. (2009). *Словник української поезії другої половини ХХ століття: семантико-функціональний аспект* [монографія]. Київ: Рідна мова.
- Селіванова, О. О. (1999). *Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд)*. Київ: Видавн. Укр фітосоціолог. центру.

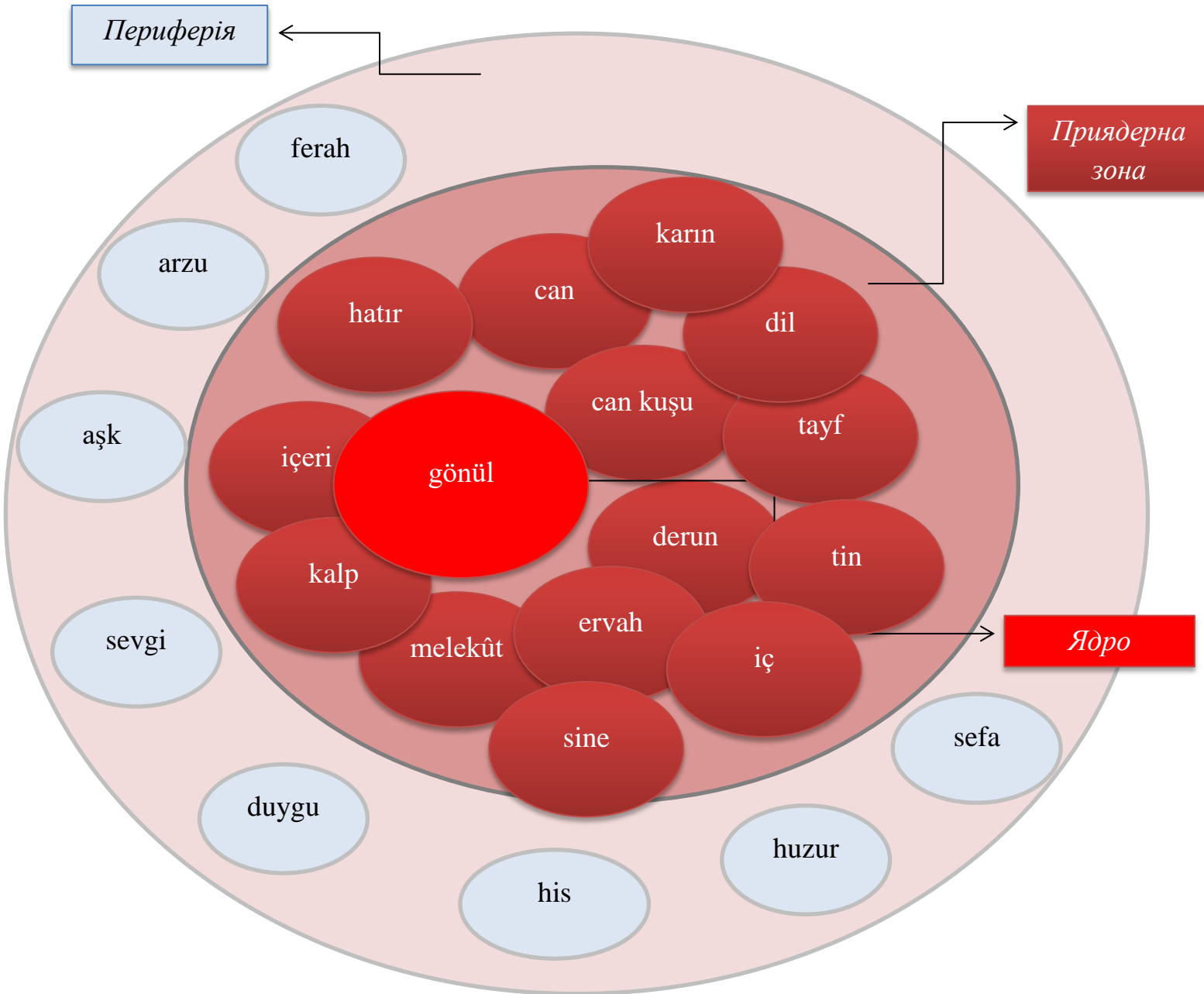
- Селігей, П. О. (2012). Нормативний підхід у мовознавстві й мовна критика. *Стиль і текст*, 13, 66-72.
- Сібрुक, А. В., & Чухліб, Т. М. (2020). Концепт "душа" у романі Ліни Костенко "Берестечко". *Зб. наук. праць* (Вип. 41, с. 46-51).
- Скаб, М. В. (2007). Концепт "душа" у фольклорі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Сер. Мовознавство, Вип. 1 (16), 396-409.
- Сорокін, С. В., Безручко, Є. О. (2020). Особливості вербалізації концепту ЧАС (ZAMAN) у турецькій мовній картині світу. *Нова філологія*, 2(80), 243-252.
<https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-2-37>
- Сорокін, С. В., Безручко, Є. О. (2022). Особливості вербалізації концепту ДОЛЯ (KADER) у турецькій мовній картині світу. *Закарпатські філологічні студії*, 2(80), 171-176.
<https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.33>
- СУМ: Словник української мови. (1970-1980). Т. I-XI. Наук. думка.
- Юркевич, П. Д. (1990). Серце і його значення в духовному житті людини, згідно вчення слова Божого. *Вибране*. Київ: Абрис. 73-115
- Юськів, Б. (2013). Паремійна картина світу: проблеми дослідження. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 1, 67. <https://doi.org/10.14746/sup.2013.1.08>
- Aksan, Doğan. (2009). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Büyük Türkçe Sözlük*. (2005). Türk Dil Kurumu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- Collins Cobuild Dictionary, English Language*. (1993). Glasgow: Harper Collins Publishers.
- Evans, V., & Green, M. (2015). *Introduction to Cognitive Linguistics*. N.Y.: Routledge.
- Fauconnier, G. (1999). *Methods and generalizations. Cognitive Linguistics Research*. 95-128. De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110803464.95>
- Haym, R. (2018). *Wilhelm Von Humboldt. Lebensbild und Charakteristik*. Creative Media Partners, LLC, 648 p.
- Huntington, S. P. (1993). *The Clash of Civilizations? Foreign Affairs*, 72(3), 22.
doi:10.2307/20045621
- Kaplan, M. (2003). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 230.

- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, H. (1975). *Introducing cognitive grammar*. Berkeley Linguistic Society. Berkeley : Berkeley University Press, 295-313 p.
- Levinson, S. C. (2003). *Space in language and cognition: Explorations in cognitive diversity*. Cambridge University Press, 389.
- Lotze, H. (2004). *System der Philosophie*. Hildesheim: Olms (Bewahrte Kultur).
- Maulana, A. M. (Ред.). (1973). *The Holy Qur'an: Arabic text, English translation and commentary* (6-те вид.). Ahmadiyyah Anjuman Isha'at Islam.
- Paşalıoğlu, C. (2020). Rus ve türk dil dünya görüşlerinde AİLE konsepti. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(25), 164–176. doi:10.33692/avrasyad.836100
- Picht, H. (2002). *The Concept in Terminology: A unit of thought?* Научно-техническая терминология, 2.
- Platon. (1991). *Phaidon* (нем.) / Barbara Zehnpfennig (Herausgeber, Vorwort, Übersetzer). Hamburg: Meiner.
- Rysbekova, S. S. (2017). Spirit and soul in Islam. *Eurasian Journal of Religious Studies*, 11(3), 28-33. doi:10.26577/ejrs-2017-3-123
- Şeyda Güven, A. (2018). Türkçede GÖNÜL kavramı ve kullanım alanı. *Journal of Turkish Research Institute*, (63). doi:10.14222/turkiyat3900
- Smith, V. (2000). *Copenhagen working papers in LSP*. USA, 10.
- Stern, G. (1965). *Meaning and change of meaning: With special reference to the English language*. Indiana University Press, 267.
- Weber, M. (1922). *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. J.C.B. Mohr.
- Wittgenstein, L. (1921). *Logisch-Philosophische Abhandlung*. UNESMA.

ДОДАТКИ

Додаток А

Схема ядра номінативного поля концепту ДУША

Дериваційне поле концепту ДУША

Дериват	Тлумачення
gönül	
gönüldaş	сердечний, щирий друг
gönülleme	стан образи
gönüllemek	ображатися, гнівитися
gönüllü	доброволець, охоче, кохана людина
gönüllüce	добровільно
gönüllülük	відчайдушність
gönülsüz	неохочий
gönülsüzce	неохоче
gönülsüzlük	небажання
ruh	
ruhanî	духовний
ruhaniyet	духовність
ruhban	духовенство
ruhbaniyet	священство
ruhbanlık	священство, стан священника
ruhen	духовно
ruhî	духовний
ruhiyat	духовність
ruhiyatçı	спіритуаліст
ruhiyatçılık	спіритизм
ruhlu	бадьорий
ruhsal	духовний, душевний
ruhsuz	бездушний
ruhsuzlaşma	деморалізація
ruhsuzlaşmak	стати деморалізованим
ruhsuzlaştırmak	деморалізувати
ruhsuzluk	бездушність
can	
canan	кохана жінка, Бог
cancağız	звернення на позначення дорогої людини
candan	сердечно
candanlık	щирість
canım	(зверн.) кохана
cani	лиходій
canice	кримінальний
caniyane	вбивчий
cankurtaran	рятувальник
cankurtaranlık	порятунок, рятувальний

canlandırıcı	життєдайний
canlandırıcılık	стан збудження
canlandırılma	відродження, пробудження
canlandırılmak	відродитися
canlandırım	оновлення, реставрація
canlandırma	оживлення, анімація
canlandırmak	оживити
canlanmak	оживати
canlı	жива істота, сповнений життям
canlıcılık	анімізм
canlılık	життя, існування
cansız	слабкий, безсилий
cansızlaşma	послаблення, омертвіння
cansızlaşmak	ставати слабким, неживим
cansızlaştırmak	зробити неживим, омертвити
cansızlık	безжиттєвість
cansiparane	з великої відданістю, безкорисливо

Фразеологічне поле концепту ДУША

	Лексема	Тлумачення
1.	gönlü akmak	відчувати сильну любов до когось
2.	gönlü bulanmak	сумніватися
3.	gönlü çekmek	заздрісно бажати
4.	gönlü çelinmek	спокушатися
5.	gönlü çökmek	втрачати життєві сили; залишитись із розбитим серцем
6.	gönlü ile oynamak	гратися із чийось серцем; вдавати, що любиш когось
7.	gönlü kalmak	залишатися готовим до чогось; ображатися
8.	gönlü kanmak	бути задоволеним, спокійним
9.	gönlü kararmak	не мати бажання мирських задоволень; зневіритися
10.	gönlü kaymak	бути схильним кохати
11.	gönlü kırılmak	сумувати, засмучуватися
12.	gönlü olmak	палко бажати чогось
13.	gönlü razı olmamak	зовсім нічого не бажати
14.	gönlü takılmak	цікавитися чимось
15.	gönlü varmamak	не бажати, не хотіти, вагатися
16.	gönlünde kalmak	залишати щось у своєму серці; не досягти бажаного
17.	gönlünden geçirmek (veya geçmek)	бажати, щоб щось сталося; думати
18.	gönlünden kopmak	відірвати від серця
19.	gönlüne doğmak	зароджуватись усередині
20.	gönlüne dokunmak	турбуватися
21.	gönlünü çelmek	здобути чийось прихильність, симпатію; переконати; перетягнути на свій бік
22.	gönlünü düşürmek	закохатися
23.	gönlünü etmek (veya yapmak)	догоджати комусь
24.	gönlünü hoş etmek	задовольняти когось
25.	gönlünü kaptırmak	закохатися
26.	gönlünü karartmak	пригнічувати
27.	gönlünü pazara çıkarmak	виставити душу на продаж (бути разом з тим, кого не кохаєш)
28.	gönlünü serin tutmak	бути холоднокровним
29.	gönlünü söndürmek	кривдити
30.	gönlünü yaralamak	ранити чийось душу
31.	gönül (veya kalp) kırmak	розбити чийсь серце

	(veya yıkmak)	
32.	gönül açmak	відкривати душу
33.	gönül akıtmak	дарувати любов
34.	gönül almak (veya gönlünü almak)	завоювати чиєсь серце
35.	gönül avlamak	отримати чиюсь прихильність
36.	gönül avutmak	радувати душу
37.	gönül bağlamak	зв'язувати серця
38.	gönül bulandırmak	тривожити душу
39.	gönül çekmek	бути закоханим
40.	gönül eğlendirmek	виявляти інтерес; добре проводити час
41.	gönül gezdirmek	міркувати над чимось
42.	gönül indirmek	задовольнятися тим, що не влаштовує
43.	gönül kocamamak	залишатись сильним, не падати духом
44.	gönül koymak	ображатися
45.	gönül okşamak	порадувати когось, зробити комплімент
46.	gönül vermek (veya bağlamak)	віддати комусь своє серце, кохати когось
47.	gönül yakmak	доводити до неприємності
48.	gönül yıkmak	розбити чиєсь серце
49.	gönülden çıkarmak	втрачати інтерес; ігнорувати
50.	gönülden çıkarmamak	не бути спроможним позбавитися думки про когось або про щось
51.	gönülden irak olmak	бути позбавленим кохання
52.	gönlü bol	щедра душа
53.	gönlü gani	добра душа
54.	gönlü kara	зла душа
55.	gönlü tok	самодостатня душа
56.	gönlü yaralı	той, кому не відповідають взаємністю
57.	gönlü zengin	щедра душа
58.	gönül avcısı	залицяльник, спокусник
59.	gönül bağı	узи кохання
60.	gönül belâsı	душевний біль
61.	gönül birliği	єдність душ
62.	gönül borcu	душевний борг
63.	gönül borçlusu	той, хто дуже вдячний
64.	gönül çöküşü	падіння духа
65.	gönül darlığı	нудьга
66.	gönül dilencisi	людина, яка терпить будь-яку поведінку свого коханого
67.	gönül eğlencisi	щось, що розважає людину
68.	gönül eri	толерантна та надійна людина
69.	gönül ferahlığı	душевний спокій
70.	gönül hoşluğu	душевне задоволення

71.	gönül maskarası	той, хто через кохання потрапляв у смішні ситуації
72.	gönül meselesi	любовні справи
73.	gönül okşayıcı	душевний
74.	gönül rahatlığı	душевний спокій
75.	gönül rızası	душевна згода
76.	gönül tokluğu	повнота серця
77.	gönül uğrusu	той, хто знає, як завоювати чиєсь серце
78.	gönül yarası	душевний біль

Лексико-фразеологічне поле концепту ДУША

	Лексема	Переклад
1.	mutlu gönül	щаслива душа
2.	temiz gönül	чиста душа
3.	sakin gönül	спокійна душа
4.	rahat gönül	спокійна душа
5.	sevgi dolu gönül	душа, сповнена любов'ю
6.	açık gönül	відкрита душа
7.	sıcak gönül	палка душа
8.	iyi gönül	добра душа
9.	minettar gönül	вдячна душа
10.	umutlu gönül	душа, сповнена надією
11.	üzgün gönül	засмучена душа
12.	kırık gönül	розбита душа
13.	hüzünlü gönül	сумна душа
14.	hasta gönül	хвора душа
15.	endişeli gönül	стривожена душа
16.	kapanmış gönül	закрита душа
17.	iç karartan gönül	змучена душа
18.	kıskanç gönül	заздрісна душа
19.	kızgın gönül	зла душа
20.	bıkkın gönül	стомлена душа
21.	sert gönül	сувора душа
22.	yaralı gönül	поранена душа
23.	neşeli gönül	весела душа
24.	melankolik gönül	меланхолічна душа
25.	korkmuş gönül	налякана душа
26.	heyecanlı gönül	схвильована душа
27.	coşkulu gönül	піднесена душа
28.	umutsuz gönül	втрачена душа
29.	duygusal gönül	сповнена емоцій душа
30.	hayran gönül	здивована душа
31.	korkusuz gönül	безстрашна душа
32.	meraklı gönül	зацікавлена душа
33.	aşık gönül	закохана душа
34.	romantik gönül	романтична душа
35.	sadık gönül	вірна душа
36.	sevgi dolu gönül	сповнена любов'ю душа
37.	aşkla dolu gönül	сповнена любов'ю душа